

Nalaženja Stanka Koraća – Jedna paradigmatična priča ili otpor institucionalnoj asimilaciji

DUŠAN MARINKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U ovom radu autor organizira biografiju dr. Stanka Koraća od rođenja do dolaska u Srpsko kulturno društvo “Prosvjeta” u Zagrebu 1969. godine. Do dolaska u Društvo stekao je respektabilnu reputaciju kao književni historičar i teoretičar književnosti, profesor i direktor na Pedagoškoj akademiji u Karlovcu, saradnik u nekoliko uglednih naučnih i stručnih institucija i publikacija u Hrvatskoj i Srbiji. U “Prosvjeti” će se afirmirati kao urednik u Izdavačkom poduzeću “Prosvjeta”, časopisu Prosvjeta, kao urednik naučnih zbornika i ljetopisa koji su u centru svog interesa imali proučavanje i javnu prezentaciju književnosti i kulture Srba u Hrvatskoj. Upoznavanjem statusa kulture Srba u Hrvatskoj postepeno napušta primarno bavljenje hrvatskom književnošću i odlučuje da se koncentrira na izučavanje književnog rada Srba u Hrvatskoj. I na prezentaciju istraživačkih rezultata u naučnim i stručnim publikacijama. U turbulentnim događanjima tzv. maspoka dosljedno je branio interes SKD “Prosvjeta” kao jedine kulturne institucije Srba u Hrvatskoj, navukavši na sebe brojne osporavaoce jer je ukazivao na zapuštenost i nebrigu republičkih institucija za njegovanje i razvijanje moderne kulturne samosvijesti Srba u SR Hrvatskoj kao multietničkoj zajednici.

KLJUČNE RIJEČI: *biografija, Stanko Korać, SKD “Prosvjeta”, Srbi u Hrvatskoj, historija književnosti, kultura, multikulturalnost*

/

Nastojanje da se organizira biografija unaprijed je izručeno ovjerovljenom razumijevanju da prihvaća svoju nedovršenost, odnosno da mora prihvatiti izazov otvorenosti s jedne strane i da ne bježi od jasnog uvida da je svaka biografija svojevrsni arbitrarni izbor i poredak selektirane građe s druge strane.¹ Utoliko se i biograf, organizirajući nečiju biografiju, htio – ne htio, otvara za svoju, odnosno već je upisuje.

Odmah se nameće pitanje izbora: u kojem biografskom žanru oblikovati nečije kronotopom dovršeno postojanje – da li kao stereotipni/“objektivni” životopis ili kako drugačije?! Jer: sve i jedna biografija ne postoji samo kao puki životopis pošto kao takva može da zadovolji isključivo simplificirani a osviješteno funkcionalni obrazac rasporeda “činjenica” jedna neponovljiva egzistencijalnog kontinuuma u mreži realnih vremensko-prostornih i historijsko-društvenih koordinata.

Svaki biograf pak samom potrebom da organizira nečiju biografiju legitimira stajalište da je od nekog općeg interesa uspostavljanje *telosa* te biografije pa je “dužan” da koliko-toliko jasno markira razloge njezina organiziranja. Jer biografija nije primarno, niti to može biti, ogoljeni životopis, neovisno što na njemu počiva. Utoliko je biograf manje “zaslužan” za otkrivanje i provjeravanje životopisnih činjenica, budući da je primarno odgovoran za osmišljavanje/povezivanje upravo tih korištenih/uspostavljenih životopisnih činjenica – neovisno i o tome što je za dolazak do činjenica i njihovih kronotopnih uspostavljanja kao kritički provjerenih činjenica utrošio daleko više vremena nego za njihovo selektiranje i povezivanje. Neovisno čak i o tome što neudobni životopisni kronotop ne smije biti iznevjeren, nego upravo potvrđen/uspostavljen, pošto biograf biva odgovoran tom svojom biografijom o drugome kao tekstom za proizvodnju njegova/tekstna značenja.

U procesu nalaženja/otkrivanja što adekvatnijeg znaka kojim bi se ukazalo na onu dubinsku pokretačku polugu/oprugu koja stoji u temelju ovog životopisa, opredijelio sam se za određenje što ga je sâm Stanko Korać uspostavio naslovom u svojoj nedovršenoj autobiografiji *Sjećanja čovjeka bez domovine*. Pisao ju je pod sâm kraj života kao izbjeglica iz Zagreba u Beogradu tokom 1992. — 1994. godine. Indikativan naslov. Da li će ova biografija

1 Napomena: Ovaj tekst samo je dio cjelovite biografije dr. Stanka Koraća i sadrži oblikovanje njegova života i rada od rođenja do prvih aktivnosti u IP “Prosvjeta” i Srpskom kulturnom društvu “Prosvjeta”.

potvrditi ili ne implicirani smisao autobiografije, vidjet će se na samom kraju – njezinim oformljenjem.

/ Apatrid? Iz kojeg vremena?! U kojem vremenu?

Dakle, Stanko Korać kao izbjeglica osmišljava/“opravdava” kronotop svog života što ga izručuje drugome/čitaocu pa zaključuje da je, da li trajno ili tek kratkotrajno ili oduvijek, čovjek bez domovine i da to tek sad sam sebi osvještava. A piše *Sjećanja* u Beogradu, fizički i egzistencijalno zaštićen! Vrijeme je ratno. Stvarnost tjeskobna, slika budućnosti mučna, mutna i zastrašujuća. Suma vlastita života i njegov *telos* označen naslovom resko i nedvosmisleno određuje ne samo nebivanje u svom primarnom identifikacijskom i egzistencijalnom prostoru (državi) nego i neimanje svoje domovine. Koje? Da li Koraćev autobiografski *ja* u trenutku svog tekstnog autootkrivanja/autouspostavljanja konstatira da nestankom SFR Jugoslavije jest za njega definitivno iščezla i njegova država i njegova domovina? Što se živjelo, ako se najveći dio svoga života živjela puka iluzija, a u koju se investiralo puninu tog neponovljivog postojanja? Pitanje koje su si postavljali i postavljaju brojni pripadnici njegove generacije. I ne samo njegove! To je Koraćev primarni, personalni, intimni, identifikacijski plan.

Drugi pak plan, plan od natpersonalnog, općeg društvenog interesa, ipak je pretežitiji, jer se Koraćevo javno djelovanje snažno upisalo u kulturnu historiju Srba u Hrvatskoj sedamdesetih, osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog vijeka, budući da se u tom periodu profilirao kao jedan od najdosljednijih i najnepokolebljivijih pojedinaca koji su pokušavali da svojim naučnim, stručnim i društveno angažiranim radom ukazuju na multikulturalnost i multinacionalnost Hrvatske iz perspektive interesa Srba iz Hrvatske. Predano se angažirao na čuvanju, njegovanju i razvijanju moderne svijesti o sebi s jedne strane i uporno nastojao svim silama da se izbori za oblike javnog djelovanja kojima bi se prezentiralo rezultate i dostignuća do kojih bi se dolazilo u tom proučavanju s druge strane. Upisala se ta djelatnost, neminovno i neizbježno, na nekoliko planova i u hrvatsko kulturno i književnohistorijsko pamćenje, svjedočeći o jednom od modela prožimanja nosilaca i oblikovatelja srpsko-hrvatskih/hrvatsko-srpskih kulturnih i brojnih drugih veza u Hrvatskoj. Da se o interkulturalnim i intrakulturalnim relacijama i ne govori. I s jedne i s druge strane.

Stanko Korać rođen je 28. 8. 1929. godine u selu Čemernica (Vrginmost na Bani-ji), u zemljoradničkoj porodici Bogdana i Evice Korać, kao treće djetete u sedmočlanoj zajednici: uz majku i oca, sačinjavali su je stariji brat Dušan, starija sestra Danica, mlađa sestra Mila i mlađi brat Mile. Imao je dva strica: jedan je bio seoski kovač, a drugi se volio javno isticati kao povratnik iz Amerike. Rano djetinjstvo proživio je zaštićen ustaljenim životnim ritmom koji je određen zakonitostima godišnjih doba i s njima povezanom proizvodnom aktivnošću na seoskom imanju. Posebni doživljaji, trajno upisani u njegovo pamćenje, jesu božićni i uskršnji praznici te obilježavanje krsne slave. Kolektivni rituali kao realni javni činovi trajno se tako upisuju kao čuvari svakog pojedinca koji im pripada.

Budući da u Čemernici nije bilo škole, četiri razreda osnovne škole pohađat će 1936. — 1940. godine u Vrginmostu, udaljenom četiri kilometra – pješice osam kilometara dnevno po svakakvim vremenskim uvjetima. O tom početnom četverogodišnjem školovanju ostavio je malo svjedočenja, ali je ipak sumirao taj period lapidarnom ocjenom: “Prelazio sam iz razreda u razred mirno i sigurno sa izvesnom sklonošću ka računu.”² Daljnje školovanje ne nastavlja zbog materijalnih mogućnosti porodice, ali primjećuje: “Otac je namjeravao da me pošalje u Glinu u gimnaziju ili u krojački zanat jer nije trebalo da ostanem kod kuće pored dva brata.”³

To je ionako bilo očekivljivo jer, saobrazno običajima, otac je najstarijem sinu Dušanu bio namijenio da ostane na imanju i da ga naslijedi u budućem upravljanju imanjem, pa je tako rješavanje budućnosti mladog Stanka bilo odgođeno za neka druga vremena koja su se slutila, ali koja će svojom neizvješnošću i brutalnošću nadmašiti iskustvo i porodičnog i kolektivnog pamćenja.

Ustaljeni se životni uvjeti snažno zaoštravaju pod pritiskom političkih i ratnih zbivanja u Evropi 1939. — 1941. i Banovini Hrvatskoj, a što žitelji sela budno i s velikom zabrinutošću prate. Mladi Stanko, kao i svi članovi porodice,

2 Stanko Korać: *Sjećanja čovjeka bez domovine*. U: Ljetopis SKD “Prosvjeta”, 2014., sv. XIX, Zagreb, str. 24. Sva citiranja iz tog teksta označavat će se dosljedno samo odrednicom *Sjećanja* i navođenjem stranice. U radu se citira i integralni rukopis Koraćevih *Sjećanja* koji nije u potpunosti identičan s tekstom objavljenim u Ljetopisu 2014., budući da objavljeni tekst predstavlja izbor iz istoimenog rukopisa. Tamo gdje je korišten rukopis *Sjećanja* to je i napomenuto.

3 *Sjećanja*, str. 24.

posebno je strepio za Dušanovu sudbinu kad je bio regrutiran i raspoređen u Sloveniju. Strepnja se dodatno povećala po blickrigovskom raspadu Kraljevine Jugoslavije u proljeće 1941. godine, kad je kapitulirala kraljevska vojska i kad su se vojnici počeli vraćati svojim kućama. Zbog nastalog postkapitulacijskog kaosa i neorganiziranog povratka vojnika, o njemu nisu dugo imali nikakvog glasa. Brat se ipak vratio kući a da nije imao većih poteškoća.

Strah, neizvjesnost i sveopća nesigurnost dodatno će se intenzivirati po prvim glasinama o masovnim zločinstvima i nezapamćenom teroru nad srpskim stanovništvom nakon uspostavljanja kvislinške Nezavisne Države Hrvatske, te opće ratne nedaće fundamentalno će promijeniti njegov život i živote svih članova uže i šire porodice: u augustu 1941. godine, ustaše odvede njegova oca i starijeg brata Dušana tobože na *pokrst* (“prevođenje” s pravoslavne na katoličku vjeru, odnosno istupanje iz pripadanja Srpskoj pravoslavnoj crkvi i uključivanje u Katoličku crkvu). Bilo im je jamčeno da im se ništa neće dogoditi, neovisno o tome što se govorilo da će neki biti odvedeni na rad. Gdje i koliko dugo, nitko nije znao.⁴ Iz svjedočenja onodobnih autentičnih svjedoka i živog sjećanja članova porodice i rodbine proizlazi da su najvjerojatnije stradali u pokolju u glinskoj crkvi, kao i stričevi, stričevići itd., jer su se odazvali na poziv ustaških vlasti da dođu na pokrštavanje u Vrginmost (3. ili 4. augusta), odakle će ubrzo biti sprovedeni u Glinu. Dugo nakon toga, ništa se nije pouzdano znalo o njihovoj sudbini.⁵ Ostatak ljeta i cijelu jesen, preostali žitelji međusobno si pomažu da što uspješnije prikupe ljetinu kako bi što pripremljene dočekali zimski period, smeteni i nezaštićeni, obnevidjeli za sve drugo doli za sliku opustošenog i ispražnjenog prostora. Od ljudi. U svakodnevnoj strepnji za sebe i živote svih drugih oko sebe iščekuju svaki novi dan kao dan u kojem se može dogoditi opet nešto nepredvidivo.

Nije trebalo predugo iščekivati. U noći 24. 12. 1941., nakon prijatnje da će sutradan biti ubijeni, bježe (majka, on, mladi brat Mile, sestre Danica i Míla),

4 “Kako je naredba (o prekrštavanju, op. D. M.) sadržavala pretnju ubistvom za nedolazak, a da bi se na neki način sačuvalo od daljeg progona, stanovništvo svih sela, sreza Vrgin Most sakupilo se u određene dane, između 1 — 3 augusta 1941 god/ine/ u Vrgin Mostu. Samo iz Čemernice i Pješčanice došlo je oko 1500 ljudi... Kada su tako prikupili sve ovo ljudstvo, ustaše su im najpre naplatili taksu za pokrštavanje, pa su ih onda odjednom sve blokirali i odvojili muškarce od žena, pa ih potom zatvorili.” *Glina 1941. Tragedije i traume u pamćenju i zaboravu. Zbornik znanstvenih radova s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb, 2022., str. 807.

5 o. c., posebno vidjeti str.: 807, 816, 818, 845, 847, 850, 932.

s onim što su mogli ponijeti na sebi i povesti na saonicama, u selo Malička na obroncima Petrove gore. Ostavili su iza sebe “na tavanu meso koje se sušilo, pa žito, pa sve ostalo (...) Ostale su i krave, i svinje, i kokoši, baš sve.”⁶ U Malički se osjećaju kao sve izbjeglice u istim ili sličnim okolnostima, ostajući trajno duboko zahvalni onima koji su ih prihvatili i s njima dijelili ono što su imali – ipak, njihovu su kolektivnu primarnu zaštitu pružale već postepeno organizirane, iako skromne partizanske snage. Preživjeli su “zahvaljujući dobroti i saučešću seljaka u tom selu”, kao što posvjedočuje u svojim sjećanjima. O tome će pak reći nešto više, iako šturo i vrlo precizno, u autobiografiji: “Naša sela oko Petrove gore dočekala su rat sa jakom tradicijom patrijarhalne zajednice, i to je spasilo ne samo izbjeglice nego i partizane. Naše izbjeglištvo niko nije organizovao.”⁷ U martu 1942. ustaše su zbog sve organiziranijeg i sve masovnijeg antifašističkog partizanskog pokreta pokrenule ofanzivu u tom području i u svekolikom metežu zametnuo se trag njegovoj starijoj sestri Danici. Iz izbjeglištva su se vratili u Čemernicu u aprilu 1942., nakon te druge (martovske) ofanzive ustaških jedinica. Povratak iz izbjeglištva suočava ih s problemom golog preživljavanja, jer je imanje, kao, uostalom, i imanja ostalih suseljana, bilo temeljito opljačkano. Tješili su se bar time da im kuća nije bila spaljena, a brojnima jest.

Sve do početka januara 1943. nitko ih nije uznemiravao, ali sredinom mjeseca otpoče nova velika ofanziva koju su potpomagale i njemačke okupacijske vojne jedinice, pa se ono od naroda što je ostalo krene u novi zbjeg – najprije u Petrovu goru, pa onda u Bosnu. Budući da su ga poslali da se vrati da iz kuće donese nekoliko zaboravljenih stvari, biva zarobljen. Drugog dana po zarobljavanju uspijeva pobjeći i nakon niza opasnih situacija dolazi do prazne kuće u Donjoj Čemernici, gdje će sačekati povratnike iz izbjeglištva. Kad se ofanziva istutnjala, iz Bosne su se početkom maja počele vraćati izbjeglice. S drugima i majka, koja odmah po povratku obolijeva od tifusa i ubrzo umire. I on u toku ljeta obolijeva od tifusa, ali nakon nekoliko rizičnih dana prebolijeva i polako se oporavlja. Ostaje tako ratno siročće od trinaest godina, s mladom sestrom i bratom. Traumatično iskustvo gubitka i drugog roditelja nemilosrdnom a bezupitnom jasnoćom otkriva stvarnost u kojoj treba pronaći način rješavanja temeljnog izazova: kako opstati!

6 *Sjećanja*, str. 29.

7 o. c., str. 30.

Od majčine smrti do priključenja antifašističkom pokretu živi u porodici s kojom nije ni u kakvim porodičnim vezama, ali se i ovaj put potvrđuje u kulturi zajednice kojoj pripada uvriježeni običaj o bespoštednoj pomoći ugroženom – aktiviran je tradicionalni princip kolektivne solidarnosti u situaciji kolektivne ugroženosti pa im (njemu, sestri i bratu) porodica *tetke* omogućava elementarno preživljavanje. To bezuvjetno prihvaćanje i zaštita drugih snažit će ga da se nosi s višestrukim traumatičnim iskustvom ratnog užasa i posebno svijješću o nenadoknadivim gubicima: brata, oca, majke i sestre. Iskustvo kojeg će se, prema svjedočenju članova njegove porodice, rijetko i škrto prisjećati, kao da je to sadržaj koji ne treba mnogo riječi da bi se izrekao ili kao da se o nekim iskustvima ne treba govoriti više negoli što se izgovori.⁸

Ujesen će se, po prestanku opasnosti od zaraze, u njihovu kuću smjestiti partizanski rukovodioci i tu će ubrzo početi da izvršava raznolike zadatke kao partizanski kurir. Dakle, od kraja 1943. partizanski je kurir u sastavu jedinica NOB-a i uspostavljenih upravnih institucija na oslobođenom teritoriju, pa za potrebe tih institucija vodi i neke administrativne poslove: “Potkraj 1943. stupio sam u kurirsku službu Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Vrginmost.”⁹ Bili su to rukovodioci zaduženi za srez Vrginmost upravno, vojno i politički. U proljeće 1944. to se kotarsko upravno tijelo preseljava u Topusko, “gdje je već bio ZAVNOH, CKH, Glavni štab za Hrvatsku”. Nakon par mjeseci u Topuskom, vraćaju se u Vrginmost. Korać s njima.

I upravo kad se privikao i srodio s takvim oblikom funkcioniranja u kolektivu, biva zatečen i izazvan zadatkom koji od njega traži novo organiziranje života u nepoznatom prostoru i među novim ljudima – da nastavi daljnje školovanje. Njegova neodlučnost dodatno je potencirana i činjenicom da su prošle pune četiri godine od završetka osnovnoškolskog četverogodišnjeg obrazovanja: da li će se i kako uspjeti da uključi i priključi u svladavanje sadržaja od kojih je toliko dugo bio isključen i udaljen. Iako nevoljko, jer se već bio identificirao s načinom života koji mu je osiguravao kakvu-takvu sigurnost u ratnim uslovima i gdje se osjećao prihvaćen i potvrđen, pristao je da napusti radne i ratne obaveze kao kurir i nastavi daljnje obrazovanje.

8 Svjedočenje supruge prof. Tatjane Korać.

9 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Biografija. Signatura org. jedinice 01-1151-1961. Zagreb.

Tako od jeseni 1944. postaje učenik 1. razreda Prve partizanske gimnazije, koja je počela s radom početkom iste godine u Rujevcu, da bi se zbog neprijateljske ofanzive nakratko izmjestila u Italiju i po povratku bila smještena u Glini. U svojoj monografiji *Gimnazija ratu usprkos* i podnaslovom *Memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*, Milan Čučković objašnjava razloge za pokretanje takvog unikatnog tipa gimnazije (današnje obrazovanje od 5. do 8. razreda), u izuzetno skromnim radnim i egzistencijalnim uvjetima i učenika i nastavnika:

Ključna definicija Prve partizanske gimnazije: to je škola za djecu antifašističkih boraca partizana i djecu borce (premlade za ratovanje u partizanskim brigadama, a sposobne za gimnazijsko školovanje), te za najaktivnije djevojke i mladiće u seoskim organizacijama USAOH-a i SKOJ-a. Po toj činjenici i po tome što su profesori Prve partizanske gimnazije bili sudionici Narodnooslobodilačkog pokreta, po tome što je škola radila po nastavnom planu i programu ZAVNOH-a, a živjela specifičnim partizanskim životom (pod istim krovom profesori i učenici, iz istog se lonca hranili, a tekstilom koji je ZAVNOH poslao odijevali se) i u kritičnim situacijama, prouzročenim neprijateljskim napadom, škola se povlačila kompletno.¹⁰

Predlagač da nastavi školovanje bio je “šef prosvjetnog odjeljenja, Josip”, koji ga je nagovarao da pristane i prihvati ponuđeno, objašnjavajući da se u Glini “otvara partizanska gimnazija”, da će biti “smješten u internat, neću se ni o čemu brinuti, jedino moram učiti, i to dobro”.¹¹

Neko vrijeme se dvoumio da li da prihvati ponudu, jer se s kurirskom “službom” bio već srodio, a “već sam dobro naučio pisati na mašini da su htjeli odvesti me u ZAVNOH, jer njima treba jedan takav dečko”, ali je ipak pritisak rukovodstva SKOJ-a bio izgleda presudan, pošto je bio netom primljen njezin član kojemu je dužnost da ispunjava radne zahtjeve organizacije. Prvi razred

10 Citirano prema manuskriptu *Prva partizanska gimnazija* iz 1997., pohranjenom u Arhivu Srba u Hrvatskoj, Zagreb, 3.3.3.2 SKD Prosvjeta, kutija 7; rukopis će ugledati svjetlo dana dvije godine kasnije u izdanju Croatiaprojekta, Zagreb, 1999., str. 418, ali s izmijenjenim naslovom – *Gimnazija ratu usprkos: memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o prvoj partizanskoj gimnaziji*.

11 *Sjećanja*, str. 39.

gimnazije završit će u Glini, zdušno se trudeći da usvoji nova znanja i nadoknadi probleme prekinutog obrazovnog ciklusa. Nimalo ne časeći, neposredno po završetku nastave, vraća se u rodni kraj gdje će ga sačekati radni zadaci od općeg interesa:

Po završetku nastavne godine negdje u drugoj polovini juna 1945, vratio sam se u Vrginmost i prijavio u kotar. Znali su da nemam kuda nego k njima. Odmah su mi dali zadatak: treba pripremiti biračke spiskove za cijeli kotar, treba ići u sela i popisivati punoljetno stanovništvo koje ima pravo glasa, jer predstoje izbori. Cijelo ljeto radio sam na tim spiskovima, uz pomoć predstavnika mjesnih odbora, ali sa velikim naporima, a često nisam znao gdje ću prenoćiti ni gdje ću dobiti koru hljeba. Bilo mi je veoma neugodno da molim od seljaka, platiti nisam imao čim, tako da sam zavisio od slučaja.¹²

Odmah nakon održanih prvih poslijeratnih izbora 11. 11. 1945., s više od mjesec dana zakašnjenja, uključuje se u naredni razred u Karlovcu, kamo je Gimnazija već bila premještena, a gdje će i oblici učenja i opći uvjeti života i rada, iako više nego skromni, biti uočljivo bolji nego u Glini. Pogotovo kad su ubrzo premješteni u veću zgradu, zažbiniu karlovačkog trgovca Steve Skeledžića: “Starinska građevina, sa prostranim sobama, bila je pravi prostor za nas. Velika trpezarija u prizemlju privlačila nas je više od svega.”¹³ Prvi susret s urbanitetom Karlovca ostaje trajno deponiran u njegove prostore pamćenja: “Odmah sam uočio veliku razliku između Gline i Karlovca. Karlovac je bio prostraniji sa većim i ljepšim građevinama, sa više ljudi na ulicama, sa noćnim svjetlima, koja do tada nisam vidio.”¹⁴

O životu u đaćkom domu – u tom ranom poratnom razdoblju – gdje je živio i radio u onodobnom kolektivističkom revolucionarnom duhu, među drugovima iste ili slične sudbine, ostavio je svjedočenje u autobiografiji *Sjećanja čovjeka bez domovine*:

Dom je dobro organizovan, radile su organizacije SKOJ-a i Omladine, držala se predavanja, političko vaspitanje bila je svakodnevna briga, svi smo učili ruski, gledali ratne filmove

12 o. c., str. 44.

13 o. c., str. 45.

14 o. c., str. 45.

sa istočnog fronta, dječaćki se oduševljavali svakom pojedinačnošću iz rata protiv Njemačke. Čitali smo ruske pisce, a naši vaspitači imali su u rukama "Pedagošku poemu".¹⁵

Dilemu da li da nastavi školovanje u višim razredima gimnazije ili da upiše Učiteljsku školu riješio je opredjeljenjem da se upiše na Učiteljsku školu. Presudan razlog da se odluči za Učiteljsku školu bio je vrlo praktičan, iako iznuden – mogućnost brzog zaposlenja po završetku školovanja. Bilo je neupitno da li će se moći neposredno nakon diplomiranja zaposliti, jer nije bilo dovoljno kvalificiranih učitelja, a trebalo je ubrzano provoditi programske intencije prosvjetnih i političkih vlasti na planu sveobuhvatnog opismenjavanja naroda. Osobito djece koja zbog ratnih okolnosti nisu mogla da se obrazuju. Ako bi pokušao da nastavi daljnje obrazovanje u gimnazijskom programu i u tome eventualno uspio, neće kasnije imati materijalne podrške da studira. Kao završeni gimnazijalac pak mogao bi biti tek profesionalni činovnik, što mu nije bilo prihvatljivo. Njegova odluka generira se iz tradicije mišljenja o birokraciji, ali je i u skladu s novom ideologijom, s kojom se postepeno i površno upoznaje, a koja je činovnički rad proglašavala manje vrijednim i smatrala društveno neproduktivnim radom. Također smatra da je učiteljsko-nastavnički rad društveno neusporedivo korisniji od činovničkog. Neovisno o svemu, ipak će biti upamćena žal što je morao odustati od upisa u gimnaziju, pa će reminiscentno kasnije "omjeravati" školski kurikulum između gimnazijskog i učiteljskog programa smatrajući da su bili podjednako zahtjevni s jedne strane i prema jednima i prema drugima, a s druge su se u obrazovnim sadržajima programa neznatno razlikovali. Takvo njegovo stajalište ukazuje na perpetuiranje stereotipa u javnom mišljenju o odnosu između javnih statusa nastavnika u osnovnoj školi i budućih profesora srednjih škola, odnosno budućih akademski obrazovanih profesora: "Program je bio isti kao u gimnaziji, jedino od druge godine smo dobili pedagogiju, a kasnije i metodiku."¹⁶

Budući da je malu maturu ubrzanim oblikom nastave završio u Karlovcu 1946. godine, samo se po sebi nametnulo pitanje nastavka školovanja. Bit će smješten u istom dačkom domu gdje je bio zbrinut kao ratno siročće, bar na onom elementarnom egzistencijalnom nivou s jedne strane, i gdje nastavlja da dijeli egalitistički kolektivni tip i duh života među mladima iste ili slične sudbine s druge strane.

¹⁵ o. c., str. 45–46.

¹⁶ o. c., str. 47.

Učiteljsku školu će završiti 1950. godine u predviđenom roku i taj će obrazovno-odgojni četverogodišnji proces snažno biti upisan u Koraćevo iskustvo, pošto je označen svekolikim općim poratnim zanosom gdje se ne zadovoljava samo potvrđivanjem u ovladavanju sadržajâ propisanog obrazovnog programa, već se prihvaća i odgovornosti društveno korisnog rada, osobito kad je primljen u Partiju (KPJ) 1947. godine, pa je sve vrijeme angažiran i na izvršavanju brojnih partijskih i društvenih zadataka. Potvrđen, jer uspijeva zadovoljiti sve što je traženo od njega na svim planovima, iz godine u godinu razvija punu samosvijest i uvjerenje da je budućnost za njega otvorena. Procijenjen kao dobar organizator i dosljedan te uporan realizator preuzetih obaveza, bio je na radnoj akciji na izgradnji autoputa Zagreb — Beograd (Spačva kod Vinkovaca) 1948. kao “komandir čete i sekretar partijske organizacije u brigadi”.

Osjetljiv na nepravdu i neprihvatljiva ponašanja pojedinaca prema drugima, odlučno se suprotstavljao arivistima i nasilnicima podnoseći neprincipijelna osporavanja i sebe i drugih – slijedom toga ubrzo će doživjeti institucionalna kažnjavanja: iz Partije će prvi put biti isključen 1949. godine. Ta će ga karakterna osobina pravičnosti, principijelnosti te socijalne osjetljivosti i kasnije dovoditi u situacije iz kojih će, kao gubitnik, kao jedini kapital trajno ponijeti skupljanje i osvješćivanje spoznajâ o odnosima među ljudima koje ugrađuje u svoje ubrzano sazrijevanje. Istovremeno s procesima postepenog deziluzioniranja u idealistično tumačenu zbilju nezadrživo eruptira njegova žudnja za upoznavanjem fascinantnih svjetova književnosti i nauke. A Karlovac ju je sve izdašnije pothranjivao, jer je već tada nudio sve brojnije manifestacije i raznolika kulturna zbivanja koja su podržavala i razbuktavala tu žudnju.

Što se ubrzanije približavao trenutak diplomiranja na Učiteljskoj školi, sve se jasnije profilira interes za produbljenijim, raznovrsnijim i kompleksnijim spoznavanjem društvene grupe predmeta, a među njima upravo jezika i književnosti. Da bi to mogao realizirati, morao bi da nastavi s daljnjim obrazovanjem i upiše adekvatan studij. Ali kako, kad nema nikakve podrške niti od institucija niti od pojedinaca ili rodbine? Mireći se sa činjenicom da ne može planirati tako dugoročan životni program, jer ne može osigurati materijalnu osnovu za studij, odmah po završetku Učiteljske škole prihvaća prvi ponuđeni profesionalni angažman i biva postavljen na rad u sedmogodišnju školu u Drežnici (planinsko selo udaljeno 40 kilometara od Ogulina), gdje će ostati do kraja septembra 1950., kad će biti pozvan na odsluženje vojnog roka, kojega

će odslužiti u Sarajevu (mjesec dana) pa u Ljubljani (mjesec i pol) te na kraju u Otočcu (do oktobra 1951.). Razapet je između oduševljenja u radu s učenicima, izuzetno teških egzistencijalnih uslova koji su ga dočekali u Drežnici te isključenosti iz elementarnog praćenja struke i zadovoljavanja osnovne čitalačko-spoznajne znatiželje, no u njemu ipak sve jasnije sazrijeva odluka da nastavi proces obrazovanja i da upiše studij književnosti i jezika. Materijalnim uslovima usprkos.

Prvim prevoznim sredstvom, promptno po odsluženju vojnog roka, iz Otočca odlazi u Zagreb da se upiše na studij “jugoslavistike sa ruskim jezikom i književnosti”, što mu je nakon kratkotrajnih upisnih poteškoća naposljetku i uspjelo, doduše tek 20. 10. 1951.¹⁷ Međutim, opet nanovo postavljalo se primarno egzistencijalno pitanje: “Glavno pitanje: od čega ću živjeti nije bilo riješeno.”¹⁸ Stjecaj povoljnih okolnosti bio je ovaj put na njegovoj strani, ali zakratko – zapošljava se u Karlovcu u Đačkom domu Šumarske škole kao odgajatelj. Ali već nakon tri i pol mjeseca sustiže ga neugodna vijest da mora napustiti službu, jer se oglasilo Ministarstvo u Zagrebu, koje “nije odobrilo moje postavljanje”, čime se bitno remeti ionako težak proces studiranja kao izvanrednog studenta koji ne živi u mjestu studiranja. Našavši se nanovo u nezavidnoj situaciji gdje je neposredna budućnost zatamnjena i neizvjesna, objeručke je prihvatio upražnjeno mjesto u Vježbaonici Učiteljske škole u Kninu. Budući da je studij upisao kao “izvanredni slušač”/student, a do Zagreba, kako bi sporadično dolazio na predavanja, nije bilo ne samo jednostavno već i praktično nemoguće doći bez ozbiljnih posljedica po službu, bio je gotovo siguran da neće uspjeti položiti potrebne ispite, neovisno o tome što se marljivo i uporno pripremao na ispitnoj literaturi koju je ponio sa sobom. Poseban podstrek i samopotvrdu dobio je kad je uspio položiti gramatiku hrvatsko-srpskog jezika i uvod u lingvistiku s vrhunskim ocjenama, pa je još prilježnije nastavio s pripremom preostalih ispita.

I gotovo kao po nekom nepisanom pravilu, ponovit će se isti obrazac koji će ga pratiti do kraja nastavničko-odgojiteljske karijere: u ljeto ostaje bez posla, jer je Učiteljska škola iz Knina “preseljena” u Zadar, a cjelokupan nastavnički kadar je raspoređen na druga radna mjesta, osim njega, koji praktično osta-

17 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Knjiga 253. I. Nacional A-LJ. 1951. — 52. Zagreb.

18 *Sjećanja*, rukopis, str. 53.

je bez zaposlenja. Ipak, neočekivanu a nesebičnu podršku dobija od bivšeg direktora Svilokosa iz Karlovca, koji nastoji da marljivom i odgovornom, a uz to ambicioznom mladom stručnjaku koji želi da se razvija i u struci usavršava omogućući sređenije životne i radne uvjete pa uspijeva da izbori da ga se, nakon nekoliko razgovora s ministrom Žankom, ministrom prosvjete i kulture SR Hrvatske, namjesti u Đačkom domu Autosaoobraćajne škole u Zagrebu kao odgajatelja.

Dolaskom u Zagreb, suočava se s dinamičnom i kreativnom sredinom koja ubrzano radi na svojoj modernizaciji i koja nudi zainteresiranima ne samo kulturu onodobnog urbaniteta nego i mrežu institucija od općeg javnog interesa: muzeje, arhive, pogotovo biblioteke (od prvorazrednog i nezamjenjivog značaja bile su za Koraća Sveučilišna i nacionalna knjižnica i Knjižnica za slavensku filologiju pri Filozofskom fakultetu), javna književna predavanja, tribine, filmske projekcije, pozorišne predstave, izložbe, nogometne utakmice i sportske manifestacije uopće itd.

Otad konačno počinje i period normalnijeg studijskog rada, ukoliko se studiranje uz rad može takvim nazvati, te je ipak dospijevao u dopodnevnom, rjeđe i poslijepodnevnom satima, da sluša predavanja i izvršava druge studijske obaveze jer je mogao izbivati po koji sat s radnog mjesta. Razapet između radnih obaveza kao odgajatelja i obaveza u studiju te potrebe da zadovolji svoj personalni interes praćenja kulturne ponude grada, prihvaća strogu organizaciju svakodnevnog života, što će ostati njegova karakteristika u cjelokupnom budućem životu i radu. Koncentracija na studij bila je ipak odlučujuća: "Sad sam bio izbavljen, djeca do podne su na nastavi, ja sam slobodan i mogu slušati predavanja. Bio sam češće na predavanjima nego oni koji su samo to radili."¹⁹

Na drugoj godini studija, 1952. godine, upoznaje studenticu ruskog jezika i književnosti i jugoslavistike Tanju Maslov, koja mu je tokom studija izuzetno mnogo pomagala, jer je i za njega pravila iscrpne bilješke s predavanja profesorâ književnosti kad je zbog radnih obaveza bio spriječen da prisustvuje nastavi, a bio izuzetno zainteresiran da kontinuirano prati njihova izlaganja koja su mu otvarala nove vidike u razumijevanju književnosti: Frana Petrea (predavao slovensku književnost), Ive Frangeša (predavao noviju hrvatsku književnost) i Vice Zaninovića (predavao srpsku književnost), profesorâ koji su svaki za sebe, ponaosob, iako na brojnim nivoima proučavanja književnosti imali diferencij-

19 *Sjećanja*, rukopis, str. 54.

rana književnoteorijska i interpretativna stajališta, od postskerlićevskih i postbarčevskih do recentnih stilističkih koncepata, bili stručnjaci za Koraća od formativnog značaja. O vremenu studiranja i mišljenje o profesorima ostavit će u *Sjećanjima*:

Jonke je solidno predavao savremeni jezik, uzimao je primjere iz svih pisaca srpskohrvatskog jezičnog prostora, a Ivšić nas je zapanjio predavanjima iz uporedne slovenske gramatike, otkrio nam je nešto posve nepoznato. Fran Petre je uvijek dolazio spreman, nikad nije improvizovao, približio nam naročito slovenačku liriku. Njegovi seminari uvijek su bili živi, a on s pažnjom i potrebnim ispravkama sve pratio. Nisam se takmičio sa ambicioznima, ali Petreu mogu da zahvalim na podršci i hrabrenju. Da nije bilo njegove podrške, možda ne bi bilo ni mojih knjiga. (...) V. Zaninović je dobro, pozitivistički dobro, znao srpsku književnost i ozbiljno je shvatio svoj posao.²⁰

Imao je velika očekivanja od predavanja profesora Barca, ali ga je slušao kratko, jer je profesor ubrzo obolio i prestao predavati.

Emocionalna veza s Tanjom Maslov postepeno se i nezadrživo transformirala od studijskog drugovanja, privrženosti i emocionalne bliskosti u životno opredjeljenje. Stanko i Tanja su se vjenčali 1954. godine. Tri godine nakon toga rođen im je sin Želimir (Željko), kasnije doktor medicinskih nauka, danas priznati kirurg u Karlovcu, a 1965. Igor, koji će nakon četiri godine studiranja u Zagrebu studij nafte nastaviti i završiti u Beogradu u novembru 1992. godine. U junu 1991. Sava ekspresom, najpopularnijim vlakom u Jugoslaviji, koji je u istom danu povezivao Ljubljanu, Zagreb i Beograd i natrag, otišao je da se skloni iz Zagreba i na taj način izbjegne neugodnostima kojima je bio izložen u brojnim situacijama, što će izraziti u prepisci, intervjuu sa D. M. – “dok se situacija ne smiri”.

Ujesen, nakon što je 11. 3. 1956. diplomirao²¹, ukazala se povoljna prilika za promjenom radnog mjesta – njega i suprugu njezini roditelji, koji su u Sremskoj Mitrovici radili kao nastavnici, pozivaju da se jave na natječaj za upražnjeno radno mjesto profesora za srpskohrvatski jezik i književnost u

20 o. c., str. 49–50.

21 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zapisnik diplomskog ispita, Zagreb.

srednjoj stručnoj školi. Budući da je bila otvorena mogućnost za još jedno radno mjesto, prijedlog roditelja će objeručke prihvatiti. Sada je Korać konačno bio u situaciji da predaje kao profesor, da kao nastavnik podučava učenike u razumijevanju srpskohrvatskog jezika i tumačenju književnih tekstova, i u taj se svoj angažman u cijelosti davao. Dakle, do 1958. radi u ŠUP-u kao profesor srpskohrvatskog jezika i jugoslovenske književnosti, da bi vrlo brzo, uočen kao kvalitetan profesor koji uspijeva pobuditi živ i kreativan interes među učenicima za svoj predmet, bio namješten u gimnaziju na istim zadacima. Prelazak iz srednje stručne škole u gimnaziju, na daleko zahtjevnije programe, višestruko je bio produktivan za mladog profesora koji je sve bliže svom unutrašnjem pozivu – da učenicima nudi i daje nove spoznaje o jeziku i književnosti i da ih emancipira kao istraživačko-spoznajne subjekte u obrazovnom procesu. Neovisno o tome što je nastava dominantno bila tradicionalna, ipak je davao sve više prostora za individualne učeničke intervencije u interpretaciji građe koju se proučava i podučava. Za svoja inovativna rješenja, gdje se daje velika podrška samostalnom radu učenika, imao je punu podršku direktora gimnazije, s kojim je dijelio mišljenje da se što snažnije pridobija učenike za individualno aktiviranje u nastavi.

Na beogradskom Filološkom fakultetu 1958. polaže stručni profesorski ispit i na taj način definitivno završava ciklus profesionalne verifikacije kao profesora književnosti i jezika u odnosu na prosvjetnu službu u državi. Međutim, iako Korać voli rad s učenicima i osjeća se izuzetno potvrđenim u procesu prenošenja svojih znanja o jeziku i književnosti mladima, ipak time nisu zadovoljeni svi njegovi s vremenom probuđeni naučni interesi, osobito oni koji bi mu omogućili što kompleksnije razumijevanje književnosti. Osobito zato što već tada smatra da književnost, kao najkompleksniji i najutjecajniji umjetnički komunikat interpersonalne razmjene iskustva o čovjeku prema sebi i prema drugima (društvu), treba imati stručnjake koji mogu zadovoljiti tako složene zahtjeve kako bi se optimalno interpretirali jezični umjetnički tekstovi. Valjalo se suočiti s tim izazovom pa odlučuje da u okviru doktorskog studija pokuša pronaći svoj odgovor, svjestan da će morati ovladati teorijskim i metodološkim zahtjevima naučnog područja kojim će se baviti, odnosno, nada se, da će uz mentorsku pomoć i podršku ovladati metodologijom naučno-istraživačkog rada.

Dvojio je između dvije mogućnosti: ili Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, gdje je obranio profesorski ispit, ali gdje – iako prostorno ne previše

udaljen – jedva da je poznao ikoga, ili Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, gdje je poznao profesore i gdje je završio studij, ali prostorno daleko udaljeniji. Opredijelio se definitivno za Zagreb i zbog toga što ga je sve intenzivnije provocirala građa hrvatske književnosti, osobito hrvatskog romana, pa time izbor Zagreba biva bezupitan. U Zagrebu bi konačno bio na najboljem mogućem mjestu za istraživanje i proučavanje građe koja ga je zanimala s obzirom na izbor doktorske teze i pronalazak adekvatnog mentora. U procesu formuliranja doktorske teze, do odobravanja teme planiranog doktorata ipak neće ići baš glatko zbog sumnje recenzenata u postojanje specifično drugačijeg romana u razdoblju hrvatske moderne u odnosu na prijašnji književni period. Vrlo će se brzo uvjeriti da je dostupna teorijska i književnohistorijska literatura o građi kojom se želi baviti skromna, kao i mentorova pomoć, uostalom. O tome će reći u *Sjećanjima*: “Trebalo je krčiti put. Ono što me držalo kod te teme jest vjera da ću prepoznati modernistički tekst i da je važno da utvrdim koje su razlike modernističkog teksta prema romantičarskom i realističkom. To mi se činilo za početak najvažnije.”²² Iako je građu za buduću disertaciju intenzivno skupljao i obrađivao više godina, službeno je prijavio temu doktorskog rada *Hrvatski roman u razdoblju moderne* 1. 9. 1960. i pisao do 31. 8. 1961. pod mentorstvom dr. Ive Frangeša. Za to vrijeme prima stipendiju Savjeta za znanost i kulturu Narodne Republike Hrvatske. Budući da je stipendija istjecala završetkom postdiplomskog studija, predajom doktorata, morao je da razmišlja o budućem radnom mjestu, jer je njegovo bilo popunjeno. Obranu doktorata uspješno je realizirao 17. 11. 1961. pred komisijom koju su činili prof. dr. Ivo Frangeš kao mentor te prof. dr. Fran Petre kao prvi član i prof. dr. Vice Zaninović kao drugi član. Po kratkom će postupku već 30. 12. 1961. biti promoviran u doktora književnih nauka.²³

Uz istraživački dio posla na utvrđivanju korpusa romanesknih tekstova nastalih u razdoblju hrvatske moderne, što je uradio savjesno i temeljito otkrivajući tekstove koje dotadašnji književnohistoriografski i kritičarski uvid nije smatrao relevantnim ili ga uopće nije imao u svom obzoru, Korać je morao da obrazloži svoje razumijevanje romana kao velikog pripovjednog oblika i to je bio najzahtjevniji dio zadatka u pisanju disertacije. Tipologizacija se pak

22 *Sjećanja*, rukopis, str. 56.

23 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, dokumenti: Knjiga doktorata: Doktorati znanosti.

romaneskne građe nametala kao rješenje za grupiranje tekstova prema nekim njihovim zajedničkim osobinama. Međutim, ništa manji nije bio ni izazov uspostavljanja odnosa prema prodoru novih koncepcija tumačenja književnosti, odnosno nastojanja da se približi recentnim promišljanjima književnosti kao jezične strukture u evropskom i svjetskom kontekstu. U okvirima hrvatske i jugoslavenske književnoznanstvene zajednice, proces približavanja recentnim novim razumijevanjima književnosti će imati snažnu podršku u sve dinamičnijoj prevodnoj aktivnosti, pri čemu su književni časopisi odigrali izuzetno važnu ulogu. Korać je nastojao uhvatiti korak ne samo s recentnom teorijskom i književnokritičkom proizvodnjom nego i s komplementarnom filozofskom, sociološkom i psihološkom literaturom, videći u tim tendencijama osvajanje prostora slobode u naučnom promišljanju književnosti, odnosno književnih tekstova. Naravno, i ne samo nje, jer se sve intenzivnije usmjerava u pravcu ovladavanja temeljima tradicije filozofske evropske misli u društvenim naukama. Lijeve orijentacije.

Ti procesi bili su neminovan rezultat sve ubrzanijeg otvaranja javnog života u društvu, što će ubrzo rezultirati implementacijom tih koncepata u studij književnosti, a time nezaustavljivo utjecati na promjenu književnonaučne paradigme, ne samo u onodobnoj hrvatskoj nauci o književnosti: isti ili slični procesi uočljivi su u svim drugim jugoslavenskim akademskim sredinama. Dotadašnja nauka o književnosti, koja se bila iscrpljivala u okvirima tradicionalnog proučavanja tematskog i idejnog sloja romaneskkih tekstova, sve je više prostora davala istraživanjima koja i roman vide kao jezičnu konstrukciju pa u prvi plan naučne opservacije dolazi tekst i njegova struktura kao jezična umjetnička konstrukcija – strukturalističke i stilističke koncepcije postaju gotovo pa pomodna legitimacija savremene naučne kompetencije. I primarna književna proizvodnja i književnokritička te interpretativna praksa ubrzano su nezadrživo svjedočile o raspadu dotadašnjeg dominirajućeg razumijevanja književnosti kao umjetničkog tumačenja historijske zbilje i sudbine čovjeka u njoj – i književnost i misao o njoj sve se samosvjesnije emancipiraju u odnosu na vladajuće ideološke stereotipe otvarajući nove prostore za oslobođenijeg te zahtjevnijeg spoznajnog subjekta.

Korać prati procese sve naglašenijih i artikuliranih zahtjeva za slobodnijim promišljanjem fenomena književnosti i umjetnosti općenito, što je u obliku polemike otpočelo krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina 20. vijeka – odjeci polemike o realizmu i modernizmu označit će nezadrživ

prodor i afirmaciju novih shvaćanja.²⁴ Pojednostavljeno bi se moglo reći da je to rasprava o pravu svakog autora da bira poetički sistem koji mu najviše odgovara u naporu da oblikuje svoje razumijevanje čovjeka u vremenu bez ikakvih ideoloških ograničenja – bio je to svojevrсни obračun s dogmatskom ideološkom kritikom i pogotovo poetikom socijalističkog realizma. Dakle, sa onim pristupom koji se, doduše, pozivao na marksističku filozofsku koncepciju, ali se ostvarivao u njezinu simplificiranom a ograničavajuće instrumentaliziranom obliku.

Budući da je smatrao da u razdoblju hrvatske moderne dolazi do prepoznatljivije transformacije realističke poetike u modernističku, to je morao i pokazati, tako da je u temelju Koraćeve teorijske refleksije prije svega iskustvo tumačenja realističkog romana kao velike prozne forme kojom autori oblikuju “objektivnu” sliku/priču o sudbini pojedinca u tematiziranoj društveno-historijskoj zbilji, za razliku od modernističkog, koji je koncentriran na sagledavanje ispričanog i s pozicije lika, čime se omogućava oblikovanje iskustva romaneskne priče iz individualne “subjektivne” perspektive lika. Svojim istraživanjem je utvrdio temeljne osobine romana hrvatske moderne, pri čemu nudi njihovu tipologiju i smatra da realističko-romantičku romanesknu paradigmu s elementima naturalističke smjenjuje modernistička, kojoj je u centru romanesknog interesa razočarani pojedinac u historiji.

Što je intenzivnije radio na konceptualizaciji i pisanju doktorske teze, uz profesorske obaveze predavača jezika i književnosti na gimnaziji u Sremskoj Mitrovici, sve jasnije uviđa koliko je izazovan i poticajan istraživačko-naučni rad koji suočava istraživača s nepreglednim prostorom individualne stvaralačke slobode. Bio je duboko svjestan da je za takvo bavljenje nužno osigurati adekvatne radne uslove koji ne raspršuju radnu energiju na druge aktivnosti, a takvih je pak radnih mjesta bilo malo, neovisno o ubrzanom razvoju visokoškolskih institucija u svim jugoslavenskim sredinama. Vrlo je indikativno da je taj problem u vezi s mogućnošću naučnog rada artikulirao i u molbi za natječaj za asistentsko mjesto za narodnu književnost u Zagrebu nekoliko godina kasnije:

Izbor za asistenta omogućio bi mi da se i dalje bavim naučnim radom, što zaista želim. Moje dosadašnje iskustvo pokazuje da bavljenje naučno-istraživačkim radom ne može biti dobro organizovano i kontinuirano u provincijalnoj sredini gdje

24 Predrag Palavestra: *Posleratna srpska književnost 1945 – 1970*, Prosveta, Beograd, 1972.

nema potrebnih knjižnica, a što je posebno važno, srednjoškolski nastavnici suviše su angažirani nastavnim, izvannastavnim obavezama, pa im ne ostaje vremena za naučni rad.²⁵

Ovaj put ipak ima neponovljivo povoljniju situaciju od svih prijašnjih, jer će mu se ubrzo ukazati dvije izuzetno povoljne prilike da zadovolji ambiciju da se potvrdi i organizira kao naučni radnik i visokoškolski nastavnik, jer bi bio u privilegiranoj poziciji da raspolaže rasporedom radnih obaveza – imao bi dovoljno vremena da se koncentrirano bavi temama koje dubinski provociraju njegovu spoznajnu znatiželju.

Prva prilika ukazala se u Karlovcu.

Neposredno pred dovršavanjem i ubrzo potom predajom završenog doktorata na ocjenu te pokretanjem postupka za njegovu obranu, 1961. godine raspisan je natječaj za profesora na Pedagoškoj akademiji u Karlovcu. Promptno je reagirao na dopis prof. Zlatka Pintara u kojem ga se pita da li je zainteresiran da preuzme vođenje kompletne nastave iz književnohistorijske problematike jugoslavenske/ih književnosti. S velikim je uzbuđenjem pristao, pa nakon preliminarnih dogovora s direktorom akademije prof. Pintarom, tada još direktorom Više učiteljske škole u Karlovcu, koja prolazi transformaciju u pedagošku akademiju, konačno dobija i službeni dopis u kojem ga direktor izvještava da ga je Savjet Pedagoške akademije u Karlovcu prihvatio za redovnog profesora za predmet “Jugoslavenska književnost”. Informira ga također da će riješiti i “pitanje zaposlenja” njegove supruge te da će “što skorije obezbijediti” pitanje njihova stanovanja. Korać je, naime, tražio da se riješi i njegovo stambeno pitanje, jer bi u Karlovac došao s porodicom, a njegov zahtjev za stambenim rješenjem u Akademiji smatraju “prihvatljivim”. Obećanja su bila ostvarena: Koraćeva supruga, prof. Tatjana Korać, primljena je 18. 6. 1962. za predavačicu ruskog jezika. Bit će zaposlena od 1. 9. 1962.

Druga prilika otvorila se na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Naime, upravo potkraj izbornog procesa primanja na Pedagoškoj akademiji u Karlovcu raspisuje se ponovljeni natječaj za mjesto asistenta za narodnu književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Molbu je na natječaj na Filozofskom fakultetu poslao 5. 10. 1961., ali je povlači 22. 11. 1961., jer je već bio primljen za profesora na Pedagoškoj akademiji u Karlovcu. Zanimljivo

25 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Signatura organizacione jedinice: 01-1594-1961. Zagreb.

je da je Korać na sjednici Odsjeka za slavistiku Filozofskog fakulteta održanoj 7. 11. 1961. bio "jednoglasno prihvaćen kao najpodesniji"²⁶ kandidat, osobito zato što je prijavio i predao završen doktorski rad te je u procesu ocjene rada i odobravanja postupka za obranu doktorske disertacije.

Korać se, u dilemi da prihvati ili izazov asistentskog mjesta na Filozofskom fakultetu ili mjesto profesora na Pedagoškoj akademiji u Karlovcu, ipak definitivno opredijelio za mjesto honorarnog profesora na Akademiji, jer mu je bilo ponuđeno brzo rješenje stambenog pitanja i ženina zaposlenja što se, prema dogovoru/obećanju, ubrzo i ostvarilo, a na Filozofskom fakultetu ništa od toga nije mogao očekivati.

Upravo nakon predaje doktorata na ocjenu dobiva obavijest da je 31. 8. 1961. godine prihvaćen kao honorarni nastavnik, da bi već pola godine po obranenoj disertaciji bio postavljen u zvanju "profesor više škole, šef Katedre hrvatskosrpskog jezika i jugoslavenske književnosti" (28. 6. 1962.) na Pedagoškoj akademiji. Doktorirao je 17. 11. 1961. godine pred komisijom: prof. dr. Ivo Frangeš, prof. dr. Vice Zaninović, prof. dr. Fran Petre.²⁷ Ubrzo ga sustječe nenadani izazov: nakon neopozive ostavke što ju je na mjesto direktora podnio prof. Pintar, promptno će biti izabran i imenovan za direktora Pedagoške akademije u Karlovcu "u zvanju profesor više škole I vrste VII plaćevnog razreda, redovni profesor Pedagoške akademije u Karlovcu s važnošću od 01. 09. 1962."²⁸ Korać se imenovanju opirao iz više razloga: da je došao u novu radnu sredinu koju tek treba upoznati, da je premlad za takvu funkciju, jer se za uspješno vođenje tako kompleksne institucije očekuje velika organizacijska aktivnost i sposobnost kako bi se Akademija što brže i uspješnije konsolidirala na svim planovima, od kadrovske, prostorne do formiranja studijskih planova i programa. Ipak će na kraju pristati da na početku, doduše, kao vršilac dužnosti prihvati vođenje tako složene obrazovno-naučne institucije u nastajanju. Izgovaranje i izbjegavanje da se prihvati čelna uloga institucije u formiranju stavom da je za tu funkciju premlad i s premalo iskustva samo je dijelom uvjerljivo, jer će naučna produktivnost pokazati da je već tada, prije prihvaćanja dužnosti direktora, imao u planu nekoliko naučnih projekata. Prvi je bio pripremanje

26 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dokumentacija o natječaju za mjesto asistenta na Katedri za narodnu književnost. Dosje Stanka Koraća.

27 Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Knjiga doktorata: Doktorati znanosti, Zagreb; dva dana prije obrane disertacije (15. 11. 1961.) položio je usmeni dio doktorskog ispita.

28 Državni arhiv Karlovac, fond Pedagoška akademija u Karlovcu.

doktorata za objavljivanje, a u naredne dvije godine objavit će jednu autorsku knjigu i započeti pisanje velike monografije o hrvatskom romanu između dva svjetska rata. Prihvaćanje predlagane funkcije snažno bi opteretilo i otežalo koncentrirano dovršavanje planiranih projekata. Također: pripreme za predavanja i seminare iziskivale su dodatno opterećenje jer se u kratkom roku trebalo pripremiti za kvalitetnu realizaciju nastave sasvim drugog tipa nego što je bilo predavanje književnosti u srednjoj školi.

Problemi neiskusna a agilna novopečenog direktora Pedagoške akademije bili su prisutni od samog početka – pogotovo se intenziviraju i produbljuju kad je uporno i nepokolebljivo radio na tome da osigura adekvatne radne prostore za normalnije funkcioniranje Akademije, kako za studente i nastavnike tako i za pomoćno i administrativno osoblje. Taj je proces s vremenom bio napredovao do nivoa pregovaranja za izmještanje Pedagoške akademije iz skućenih prostora koje su dijelili s Pedagoškom gimnazijom. Projekt je stopiran tokom 1967. godine jer su vlasti u postupku racionalizacije mreže pedagoških akademija u Hrvatskoj odlučile da Pedagošku akademiju u Karlovcu rasformiraju.

Od samog početka upravljanja ustanovom pokušava da ponajprije podigne samosvijest uposlenika zahtjevom za primanjem što većeg broja nastavnika u puni radni odnos, a ne da realizacija studijskih programa zavisi od ogromnog broja honorarnih predavača: smatrao je da bi se time podigao kvalitet studiranja s jedne strane i znatno učvrstio status Akademije kao više obrazovno-naučne institucije s druge. Podrška prosvjetnih institucija njegovim inicijativama od samog je početka rada na realizaciji projekta bila skromna, oprezna, pa i destimulirajuća. Bio je to period intenzivnog, nerijetko i žučnog konfrontiranja s predstavnicima prosvjetne i političke vlasti u Karlovcu, bez čije podrške ne bi bilo moguće realizirati tako ambiciozan plan za punom afirmacijom više sveučilišne institucije. Neovisno o svemu, ipak je na sebe navukao daleko “teži” javni animozitet istupanjima u vezi s pitanjem hrvatskog književnog jezika, što se postavljalo kao goruće pitanje u Hrvatskoj tokom 1967. i pogotovo 1968. godine, pod sâm kraj njegovog upravljanja Akademijom i rada na njoj. Tako će, na primjer, u Domu kulture u Karlovcu, a povodom javne rasprave o *Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskog jezika*, osporavati intencije *Deklaracije* o pozicije artikulacije prava Srba u Hrvatskoj da govore srpsko-hrvatski u njegovoj ijekavskoj varijanti: “Osudio sam ‘Deklaraciju’ jer Srbe stavlja u nemoguć položaj da svoj jezik zovu po imenu drugog naroda i da pišu varijantom za koju

se zalagala 'Deklaracija' i da usvoje ideju o stvaranju hrvatskog koine."²⁹ Prvi put Korać javno reagira na problematiku koja se tiče i njegovog rada kao predavača jugoslavenske/i h književnosti, i kao čelnog čovjeka institucije u kojoj se studira hrvatsko-srpski jezik, i kao dosljednog zastupnika tradicije zajedničkog standardnog književnog jezika.

Ali to je već vrijeme uznapredovalih procesa osmišljavanja mreže pedagoških akademija u Republici Hrvatskoj, koji će ubrzo rezultirati odlukama o definitivnom dokidanju/transformaciji Pedagoške akademije u Karlovcu. Već mu je tada jasno da, zbog brojnih konfrontacija s pedagoškim i političkim strukturama u obrani i zastupanju opstanka Pedagoške akademije te interpersonalnih sukobljavanja u radnoj sredini s arivistima raznih profila, ne može biti siguran što će biti s njegovom profesionalnom budućnošću. Neće proći mnogo vremena kad će mu se predviđanja početi potvrđivati. Te će ga epizode označiti u karlovačkoj sredini kao protivnika novih tendencija u javnom i kulturnom životu Hrvatske s jedne strane, a s druge strane snažno utjecati na osvješćivanje njegova razumijevanja položaja srpske kulture u sredini koja sve agresivnije teži etabliranju monolitne, hrvatske kulturne koncepcije u javnom životu i razbijanju do tada službena međunacionalnog modela, temeljnog na ideologiji bratstva i jedinstva. Shvaćenog u punini njegove značenjske otvorenosti, odnosno formalno-pravne neodređenosti. Uz to, sve su učestaliji bivali napadi na njega i na Akademiji kao na rukovodioca koji, doduše, beskompromisno brani status Akademije, ali i štiti ideološki tobože sumnjive pojedince (đilasovci), zaštićuje pojedine nastavnike: Miljkana Maslića, profesora sociologije i filozofije koji je optuživan da ne predaje marksizam na akademski zadovoljavajući način, te Bogdana Niševića, profesora hrvatsko-srpskog jezika, kojeg su napadali što je dosljedno predavao u okvirima hrvatsko-srpske/srpsko-hrvatske naučne tradicije ne pristajući na recentne zahtjeve za promjenom važećih standardoloških jezičnih normi, ali i pravopisnih. Što je bio jasniji položaj Akademije kao institucije u odumiranju, ti su napadi bivali sve intenzivniji, jer su osporavanja dolazila i iz gradske političke strukture. Korać itekako uočava brojne aporije društvenog života i društvenih tokova, ali će ih tek u narednom periodu postepeno osvješćivati u njihovoj punini, ne samo kao konfrontaciju na nivou interpersonalnih interesa u lokalnoj sredini nego i na globalnom republičkom planu. Intenzivno razmišlja o napuštanju Karlovca

29 *Sjećanja*, str. 61.

i pronalazenju novog radnog mjesta i prije nego što će Akademija biti ukinuta i doći do raskida radnog odnosa.

Neovisno o svemu, karlovački period 1961. — 1967. bit će najintenzivniji i najplodonosniji period Koraćeva profesionalnog rada: a) predavat će na Pedagoškoj akademiji kolegije iz historije jugoslavenskih književnosti, b) voditi obrazovno-naučnu ustanovu u formiranju, c) baviti se naučno predano problematikom hrvatske književnosti i d) odlučno zagaziti na put sistematičnog proučavanja kulture i književnosti Srba u Hrvatskoj. Uz sav taj pogon, u tom će periodu objaviti jednu (*Dvadeset godina hrvatskog romana*) i za objavljivanje prirediti drugu autorsku knjigu (*Hrvatski roman između dva rata*). Svaka od njih predstavlja zaokruženu cjelinu, pri čemu su obadvije prvo sistematsko tumačenje hrvatskog romana u ta dva književna perioda. Bit će urednik knjige o tri hrvatska pripovjedača koja su se kao pripovjedači afirmirala u razdoblju hrvatske moderne (Treščec Borotha / Lovinac / Lisičar) i objavljivati naučne priloge u stručnoj i periodičnoj štampi (*Umjetnost riječi*, *Republika*, *Karlovački tjednik*, *Kritika*, *Telegram* itd.).

Realizacija tako zahtjevnih projekata koji su međusobno toliko raznorodni, ma koliko da su srodni, gurnula je Koraća u kontinuiran, često i stresan, visoko angažiran rad. Upornost da zadovolji zahtjeve svih tih radnih područja ukazuje na personalnost koja ne uzmiče ni pred najvećim izazovima. Koliko god da je znao da može razviti i uspješno koordinirati djelatnost Pedagoške akademije na stručnom i organizacijskom planu, ipak je trošio izuzetno mnogo vremena na osiguravanje uvjeta za elementarno funkcioniranje ustanove, i ne pretpostavljajući koliko i kakvih sve otpora za njihovu realizaciju postoji u društvu, pogotovo u centru političkog odlučivanja u gradu i Republici. Za sve vrijeme vođenja Pedagoške akademije nije odustao od toga da djeluje i kao profesor, zadovoljavajući svoj primarni poriv – da je nastavnik.

Koraćevo upravljanje bilo je suočeno s rješavanjem brojnih otvorenih pitanja, kao što su: 1. prostorna problematika, jer se očekivao znatan priliv studenata, zbog potreba edukacije učitelja i osnovnoškolskih nastavnika, pa se ubrzano nastoji implementirati studij predmetne nastave za nastavnike viših razreda osnovne škole, a dijelio se radni prostor s Pedagoškom gimnazijom; 2. ekipiranje nastavnog kadra; 3. pokretanje novih studijskih programa (doškolovanje mladih učitelja za potrebe formiranja nastavnika predmetne nastave); 4. rješavanje finansijskih poteškoća u vezi s plaćanjem tog izvanrednog studija; 5. edukacija i formiranje mladog naučnog kadra itd. U tom kontekstu treba

posebno istaći da je angažirano brinuo o statusu mladih naučnika aktiviranjem pitanja o pokretanju III. stupnja (postdiplomskog studija), pa piše Prosvjetno-kulturnom vijeću / Odboru za visoko školstvo Savezne skupštine: “O nepovoljnom položaju mladih naučnih³⁰ kadrova ne treba posebno govoriti, to je već toliko poznato i toliko zabrinjavajuće da se gubi svaka nada u bilo kakvo poboljšanje. (...) Ima mladih naučnih kadrova sa naučnim stepenom kao što je doktorat, a nemaju nikakvih uslova da dalje naučno djeluju.” Prvi put se suočava sa činjenicom da, ma koliko da je energije bio uložio, ne uspijeva da ostvari ciljeve koje si je postavio.

Na mjestu direktora ostaje do 28. 10. 1966. godine. Međutim, njegovo razrješenje upisuje se u registar Općinskog suda u Karlovcu tek 24. 10. 1967. Realno je to značilo da ostaje bez posla, a Pedagoška akademija se reorganizira u Nastavni centar, ali sa zadatkom da dosljedno provede cjelokupan proces studiranja već upisanih studenata s Pedagoške akademije. Pedagoška akademija u Karlovcu je tako ukinuta, jer se morala provesti odluka da od 14 pedagoških akademija u Hrvatskoj treba ukinuti njih četiri kako bi se, s jedne strane, provela racionalizacija viših škola i, s druge, tim reorganizacijskim zahvatom adekvatnije zadovoljio zahtjev za teritorijalnom obuhvaćenošću višom obrazovnom mrežom – budući da ličko područje nema višu obrazovnu ustanovu, osniva se Pedagoška akademija u Gospiću.

Nakon nekoliko predlaganih, ali nepotpunih i neadekvatnih radnih mjesta, koje Korać rezolutno odbija uglavnom s obrazloženjem da ne može konkurirati svojim studentima, sve se više govori o njemu kao o “slučaju”, o čemu su bile informirane i nadležne institucije. Novopostavljena direktorica prof. Štefica Benček izvještava prosvjetne i političke vlasti 1. 9. 1967.: “Za dr. Stanka Koraća do danas nije pronađeno ni ponuđeno radno mjesto.”³¹ Koraćeva supruga Tatjana Korać, predavačica ruskog jezika na Pedagoškoj akademiji, prihvatila je predavati ruski jezik u I. gimnaziji (12 sati sedmično) i u školskom metalnom centru (6 sati sedmično). Stanko Korać je prijavljen na burzi rada.

Za vrijeme službovanja u Karlovcu i nekoliko godina nakon toga, kad će intenzivno razvijati svoje proučavanje građe hrvatske književnosti 20. vijeka i imati podršku hrvatskih naučnih i izdavačkih institucija, najprije će pripre-

30 Napisat će po esej o svakom autoru i izabrati njihove reprezentativne tekstove. Radi se o Vladi-miru Treščecu Borothi, Milkanu Lovincu i Matiji Lisičaru. *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, VII. kolo, knjiga 69, Matica hrvatska / Zora.

31 Državni arhiv Karlovac, fond Pedagoška akademija u Karlovcu.

miti objavljivanje svoga doktorata *Hrvatski roman u razdoblju moderne*, koji će izići u *Radovima* JAZU, ali pod naslovom *Dvadeset godina hrvatskog romana (1895 — 1914)*³², i potvrditi se kao relevantan autor tako ugledne znanstvene institucije. Razlozi izmjene naslova doktorata kad se pojavljuje u izdanju kao autorska knjiga nisu utvrđivi.

Osokoljen rezultatima i stečenim iskustvom u obradi romana u hrvatskoj književnosti razdoblja moderne te podrškom za objavljivanje doktorata, Korać s velikim entuzijazmom počinje da priprema proučavanje romana u hrvatskoj književnosti u periodu između dva svjetska rata. Vidi taj rad kao nastavak započetog koncepta promišljanja romana kao oblika koji se sve snažnije afirmira kao reprezentativni književni oblik razdoblja. O tome će, najavljujući svoje buduće aktivnosti, na kraju teksta iz 1963. godine reći:

Razdoblje od početka moderne (1895.) pa do prvog svjetskog rata čini historijsku cjelinu i u književnoj i u političkoj historiji. Istraživanje romana u ovom vremenu bila je naučna potreba koja se osjećala dosta dugo. Bilo je potrebno obuhvatiti čitavo doba i zaokružiti ga na 20 godina koliko je djelovala moderna. Razvoj romana između dva rata nastavlja onu liniju koja je započeta u doba moderne, pa se danas može govoriti o romanu moderne i između dva rata u kome se pokazuje dekompozicija građanske slike svijeta. Rat je samo izmijenio vanjske, političke pozicije, ali suštinu građanskog svijeta nije mijenjao.³³

Već i ovakva formulacija odnosa između iskustva romana u dva književna perioda hrvatske književnosti ukazuje koliko je ovladao građom i da ima jasan pogled i osviješten koncept tumačenja te građe. Rad na obradi teme trajat će četiri-pet godina, a javno će biti prezentiran tek 1972. godine u *Radu* JAZU³⁴, kad izlazi ta njegova opsežna i iscrpna monografija *Hrvatski roman između dva rata*. Drugo izdanje, ali sada kao samostalna autorska knjiga, izići će 1974. u izdanju Augusta Cesarca, i treće kod istog izdavača 1975. Posljednje izdanje razlikuje se od prvog izdanja jedino u nadopisanom predgovoru u kojem autor (“Pisac”) navodi da je knjiga pisana “od polovine 1964. do polovine 1967.” i da

32 Objavljeno u sklopu te prestižne znanstvene publikacije kao dio 333. knjige. Zagreb, 1963., str. 299–499, latinica.

33 Napomena drugom izdanju.

34 Knjiga 362, Zagreb, 1972.; str. 287–712, latinica.

se pojavila “tek u jesen 1972. čekajući pet godina na red” za objavljivanje. Neovisno o tome što je tekst čekao pet godina, a u međuvremenu su se događale brojne nove pojave u tumačenju romana kojih je autor bio svjestan, u svom radu nije ništa mijenjao. Postupak je utoliko zanimljiviji kad znamo da je u nekim kasnijim knjigama izvršio i krupne promjene između prvog i drugog izdanja.³⁵ Čitalac se tako nalazi s tekstom koji je proizvod jedne dovršene naučne paradigme koju autor ne želi inovirati, jer bi promjene zahtijevale velike zahvate u strukturu pa i interpretaciju samih romana, a za što nije bio spreman. Neovisno o svemu, njegov pristup tumačenju romana predstavljao je napuštanje barčevske i skerličevske koncepcije tumačenja književnih tekstova pošto su ta dva modela dominirala u naučnoj prezentaciji romaneskih tekstova. Valja napomenuti da su te prve dvije knjige imale živu recepciju, posebno među studentima jugoslavistike koji su spremali ispit iz novije hrvatske književnosti. Ali da je izazvala živ interes i izvan užih stručnih i znanstvenih krugova potvrđuje drugo izdanje iz 1974. Naredne pak, 1975. godine slijedi novo izdanje, čime se etablira njihov značaj u akademskoj znanstvenoj sredini. Pregledom posudbenih kartona u bibliotekama uočljivo je da su te prve dvije knjige bile vrlo često korištene. Obje publikacije etabliraju Koraća kao respektabilnog istraživača i interpretatora hrvatskog romana.

I doktorat *Dvadeset godina hrvatskog romana* i obimna monografija *Hrvatski roman između dva rata 1914 — 1941.* komponirani su istovjetno. Dok je doktorat komponiran u šest kompozicijskih poglavlja (1. *Uvod* sadrži pet tematskih cjelina – *Filozofija i estetika romana*, *Roman kao ogledalo društvenog razvoja*, *O historijskom romanu*, *Moderna*, *Hrvatska politička povijest od 1895. do 1914.*; 2. *Prvi dio – Psihološki roman*, *Društveni i socijalni roman*, *Historijski roman*; 3. *Drugi dio – Društveni i socijalni roman*, *Historijski roman*; 4. *Zaključci*; 5. *Bibliografija* i 6. *Literatura i Sadržaj*), monografija je komponirana u devet poglavlja (*Uvod*; *Filozofija modernog romana*; *Prvi dio: Tradicionalni i moderni tokovi*; *Drugi dio: Psihološki roman*, *Drugi dio: Društveni roman*; *Treći dio: Psihološki roman*, *Treći dio: Društveni roman*, *Treći dio: Historijski roman*; *Zaključci*; *Literatura*; *Abecedni popis pisaca hrvatskog romana između dva rata*; *Bilješka o piscu*). Metodološki nije ništa promijenio između ta dva rada, tako da i nadalje ostaje ista tipologizacija interpretiranih romana koje dominantno sagledava kao mo-

35 *Andrićevi romani ili svijet bez boga* (August Cesarec, Zagreb, 1970., 1989.), *Svijet, ljudi i realizam Vladana Desnice* (Srpska književna zaduga, Beograd, 1972., ćirilica; Prosvjeta, Zagreb, 1990.).

dernističke strukture, ali proširujući teorijsku literaturu o modernom romanu te uključujući filozofsku literaturu koja tematizira poziciju modernog čovjeka u savremenom društvu. Orijentacija za širenjem recentnih spoznaja iz opće literature o psihoanalitičkim uvidima u razumijevanju dubinske strukture čovjeka/lika bila je za takav pristup neminovna. Interpretacija romana postaje cjelovitija i uvjerljivija, jer je ovladala znanjima relevantnim za tumačenje i opis unutrašnjeg, psihičkog iskustva likova.

Centralni, najopsežniji dio disertacije je interpretacija samih romana, što bi, prema zamisli autora, trebao biti dokumentarni dio rada, a on se iscrpljuje u utvrđivanju glavne teme svakog pojedinačnog teksta, tumačenju osnovnih karakteristika glavnih likova kao karaktera i motivacijskog sklopa samih događanja, pri čemu su označeni društveni konteksti priče neizostavni dijelovi. Korać se odlučio da interpretira svaki roman ponaosob ne dovodeći ih ni u kakav međusobni odnos, poštujući kronologiju njihovog objavljivanja. Postupak je sljedeći: najprije se oblikuje opis i kratka interpretacija fabule, obrazlaže relevantnost teme, ocrtava psihološki profil lika, tumači društveni kontekst u koji je romaneskna priča smještena itd. Taj će postupak zadržati i u kasnijim svojim knjigama, čime sigurno potvrđuje istraživačku iscrpnost i pouzdanost što se tiče marljivog otkrivanja građe i njene interpretacije, što će rezultirati naglašenom ekstenzivnošću knjige.

Potvrde akademske zajednice za njegov dotadašnji rad pristižu s mjerodavnih mjesta i od verificiranih stručnjaka s područja nauke o književnosti: jedan od onodobnih najznačajnijih književnih historičara i teoretičara u zagrebačkoj akademskoj zajednici, germanist Zdenko Škreb, kao inicijator brojnih naučnih projekata, među kojima je i pokretanje tada već prestižnog znanstvenog časopisa *Umjetnost riječi*, poziva ga na saradnju i Korać ubrzo objavljuje prilog "*Gospodica* kao moderan roman" 1965. godine. Korać je i na taj način verificirao svoju naučnu poziciju u hrvatskoj kulturi i književnoj zajednici. I, naravno, dodatno učvršćivao svoju poziciju i kao predavača i kao rukovodioca Pedagoške akademije u Karlovcu.

Interpretacija Andrićeve *Gospodice* počiva na uvidima koje je stekao na promišljanju razgradnje harmoničnog realističkog koncepta gdje je u centru romanesknog interesa, smatra interpretator, opis jedne neponovljive psihičnosti, koja se intertekstno povezuje s dugom tradicijom motiva škrtosti i škrcu u evropskoj književnoj i kulturnoj tradiciji. Ovdje, kod Andrića, inoviran likom žene, što je predstavljalo izazov književnokritičkim čitanjima koja ne

uspijevaju adekvatno protumačiti značenjsko polje priče. I kod Andrića to nije komedija niti satirična ili groteskizirajuća stilizacija jedne aberativne psihičnosti, nego tragedija jedne personalnosti u realnom historijskom vremenu – Sarajevo neposredno pred Prvi svjetski rat i ratno razdoblje te Beograd u međuratnom periodu. Tekst otkriva koliko je ovladao Andrićevim romanesknim opusom i koliko ga Andrićev romaneskni imaginarij provocira, te ga treba vidjeti kao nukleus, okosnicu za oblikovanje knjige o Andrićevim romanima koja će izići pet godina kasnije. Sazrijevanje ideje o takvom projektu razvija se i učvršćuje u periodu punog angažmana na pisanju opsežne i iscrpne monografije o hrvatskom romanu između dva svjetska rata.

Nakon završetka opsežne monografije o hrvatskom romanu između dva svjetska rata (1967.), počinje s radom na knjizi o Andrićevim romanima i na njoj će raditi tri godine. Izići će pod naslovom *Andrićevi romani ili svijet bez boga*³⁶ – prva cjelovita studija u Hrvatskoj koja nastoji da jedan od kanonskih romanesknih opusa jugoslavenskih književnosti i njegov oblikovani svijet sagleda s pozicije idejne i tematske kritike. To je prva knjiga monografskog tipa u kojoj Korać u centru svog interpretativnog interesa ima jednog autora i njegov romaneskni opus. Konačno i cjelovita knjiga o, već je tada jasno, kanonskom romanesknom opusu, i prva u hrvatskoj znanstvenoj sredini koja se bavi tekstovima našeg nobelovca. Knjiga predstavlja promišljanje svijeta Andrićevih romana one spoznajne orijentacije koju određujemo kao egzistencijalizam.³⁷ Čovjek je bačen u svijet i mora “odraditi” svoje zadato postojanje. Napušten od svih. O romanu *Na Drini ćuprija* zaključno će reći: “Andrićev roman koncipiran kao psihološki i historijski sa mitskim pripovjedačem, izlazi iz svekolike tradicije umjetnosti romana. Njegove epske slike ne donose prostornu aktivnost kao u klasičnom historijskom romanu, a njegove lirsko-psihološke slike ne mogu se tražiti u tradicionalnom romanu. Sa manje prostorne akcije, a sa više lirsko-psihološkog tkiva, ovaj je roman nov oblik prodora u svijet i u historiju.”³⁸ To će svoje razumijevanje ponoviti i u drugom izdanju, ali markantnije podvlačeći destruktivne silnice u unutrašnjem iskustvu likova: “... u Andrićevim romanima svijet će se strukturirati bez boga a sa zlom, strahom,

36 Prosvjeta, Zagreb, 1970., 265 str., latinica.

37 O ovoj i ostalim knjigama pisao sam opširnije u tekstu “Stanko Korać – aporija jedne naučne biografije”, u: LMS, 181, jul — august 2005., knj. 476, sv. 1–2, Novi Sad, str. 141–167.

38 *Andrićevi romani ili svijet bez boga*, Prosvjeta, Zagreb, 1970., str. 102–3.

brigom, tjeskobom i smrću.”³⁹ Također će snažno označiti situiranost Andrićeva romanesknog svjetonazorskog obzora, smještajući ga u domaći i svjetski kulturno-historijski okvir: “I nacionalan i svjetski, naš pisac Andrić pisao je dramu čovjeka uopšte, suočenog sa glavnim problemima života na sadašnjem stepenu čovjekovog fizičkog i duhovnog razvitka. Naš po tome što je tačno vidio dramu našeg individualnog i kolektivnog bića, svjetski po tome što je u nacionalnom pronašao one atribute koji vrijede za čovjeka uopšte.”⁴⁰

Korać svojom interpretacijom nastoji pokazati i dokazati da se Andrićevi romani stvaralački ugibaju, da stvaralački preoblikuju poetiku “tradicionalnog romana”, a tradicionalni roman određuje kao cjelokupno iskustvo romana u evropskoj tradiciji ostvarivano do romanesknih koncepata G. Flauberta i F. Dostojevskog.

Od 1965. saraduje u *Karlovačkom tjedniku* objavljivanjem tekstova o hrvatskim književnicima i specifičnim pitanjima proze. Korać je uspio da svojim radom postigne punu afirmaciju kao naučnik i interpretator značajnih literarnih opusa hrvatske književnosti – objavljuje u Matici hrvatskoj, Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, *Umjetnosti riječi*, *Karlovačkom tjedniku*, *Republici* itd. Dodatnu potvrdu svoga naučnog rada doživjet će kad je pozvan da u sklopu znamenite edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti* pripremi knjigu o tri hrvatska pisca, Treščec Borotha / Lovinac / Lisičar, koja će izići kao 69. knjiga te edicije (MH, Zagreb, 1969., latinica), gdje će o svakom autoru napisati popratne eseje o njihovom radu i izabrati njihove tekstove kao reprezentaciju njihova umijeća pripovijedanja. To je prvi Koraćev urednički angažman koji će mu dobro doći u sljedećim uredničkim izazovima, što će uslijediti vrlo brzo.

Intenzivno proživljava nesrazmjer/aporiju između afirmacije kao naučnika u Hrvatskoj i predavača jugoslavenske/ih književnosti na Pedagoškoj akademiji te pune podrške studenata i najvećeg dijela nastavnika, a spoznaje da se nije potvrdio kao rukovodilac ustanove zbog nerješivih poteškoća oko angažmana na čuvanju opstanka Pedagoške akademije te nagomilanih interpersonalnih netrpeljivosti. Uviđa da je neizbježno da napusti Karlovac, jer je to grad “uskih ljudi”. Pokušavao je da ponudi svoje usluge institucijama koje bi mogle najbolje iskoristiti njegove sposobnosti i radne potencijale, ali nije uspijevaio dobiti nikakav drugi odgovor doli neprihvatanje.

39 *Andrićevi romani ili svijet bez boga*. Drugo izdanje, Prosvjeta, Zagreb, 1989., str. 21.

40 o. c., str. 165.

Javljao se i konkurirao na nekoliko visokoškolskih institucija u Srbiji i Hrvatskoj koje su trebale, zbog proširenja svojih poslova i obaveza, da povećaju nastavnički kadar, pogotovo mladim stručnjacima: uspostavio je kontakte s Filozofskim fakultetom u Novom Sadu, koji se ubrzano razvijao u respektabilan univerzitetski centar, ali je Fakultet odustao od natječaja, iako su rukovodeći ljudi bili za Stankov angažman na toj ustanovi. Propao je i njegov pokušaj da konkurira za mjesto na Filološkom fakultetu u Beogradu, jer je, sudeći prema svemu, u igri već bio kandidat koji bi bio zadužen za proučavanje i predavanje hrvatske književnosti. Neovisno o tome što je doktorirao na temi o hrvatskom romanu. Konkurirao je i za mjesto profesora na Pedagoškoj akademiji u Zagrebu, ali je i tamo odbijen, neovisno o tome što je bio najkompetentniji kandidat. To svoje stanje bez angažmana u profesiji u *Sjećanjima* opisuje ovako: “Kako sam 1. jula 1968. ostao bez posla, više od godinu dana klatio sam se između Karlovca i Zagreba da nađem neki posao, ali tamo gdje god sam se obratio naišao sam na zid ćutanja.”⁴¹

Međutim, Korać se u tom periodu nije samo klatio, već je predano radio na dovršavanju svojih knjiga: romanesknom opusu Ive Andrića i cjelokupnom opusu Vladana Desnice. Samo se dva puta javljao na konkurse koje je objavljivao Zavod za zapošljavanje, ali nije uspijevaio da dobije prihvatljivu ponudu. Svejedno budno prati natječaje koji su se pojavljivali s vremena na vrijeme, ali sve je ostajalo na pokušajima. Tako je bilo i u situaciji kad je Pedagoška akademija u Zagrebu tražila profesora književnosti nakon penzioniranja prof. Novaka Novakovića – nije mu pomogla ni žalba. Ipak, konačno će doći do zaposlenja na kojem će praktično ostati do kraja svog radnog vijeka u Zagrebu (Hrvatskoj): “Ipak sam u Zagrebu našao mjesto, ali slučajno. U Srpskom kulturnom društvu ‘Prosvjeta’ trebao je urednik za list ‘Prosvjeta’ i za druge uredničke poslove...”⁴²

U Izdavačkom poduzeću “Prosvjeta” zasniva radni odnos 15. 9. 1969. godine. Gotovo cijelu prvu godinu na novom radnom mjestu držao se primarno svojih uredničkih zaduženja, nastojeći da što cjelovitije i kompleksnije sagleda novu radnu sredinu te da se upozna s historijatom SKD “Prosvjeta”. O tom će periodu reći u svojim sjećanjima:

Prvu godinu proveo sam držeći se prilično povučeno, htio sam da vidim ko se tu okuplja, uređivao sam list “Prosvjeta”

41 *Sjećanja*, Ljetopis, str. 65.

42 *Sjećanja*, Ljetopis, str. 65.

koji sam i lektorirao. List je štampan ćirilicom i srpskom varijantom jezika, a to znači novoštokavskom ijekavicom i sintaksom srpskog jezičnog standarda. Bilo je obavezno da se produži srpski književni jezik u “Prosvjetinoj” štampi pogotovo poslije “Deklaracije”.⁴³

Poučen karlovačkim radnim i upravljačkim iskustvom, budno prati događanja na hrvatskoj društveno-kulturnoj i političkoj sceni, osobito ona koja su u centru svoga interesa imala redefiniranje rješenja hrvatsko-srpskih odnosa, kako na državnom tako i na nivou SR Hrvatske. Sve brojniji tekstovi u hrvatskoj publicistici, posebno u *Telegramu* i *Hrvatskom tjedniku*, centralnim glasilima koja su se, za onodobne standarde, provokativno i snažno zalagala za demokratizaciju javnoga govora o svim pitanjima hrvatskog društva, uznemiravaju Koraća, jer intencije časopisa sagledava i kao nasrtaj na ideologiju bratstva i jedinstva, ideologiju nadnacionalnog jugoslavenskog zajedništva koje ne samo da nije sputavalo postojanje jugoslavenskih nacija nego ih je i proizvodilo, afirmiralo. Zato su ga tekstovi i stavovi pojedinaca i grupa koji su išli za tim da slobodnije interpretiraju hrvatsku poziciju u Jugoslaviji duboko pogađali i sve snažnije uznemiravali: u tim tekstovima nema nikakvog zrelog i promišljenog odnosa prema Srbima u Hrvatskoj, odnosno uviđa da je na djelu svjesno “zaboravljanje” da Srbi u Hrvatskoj uopće postoje, neovisno o tome što u tim procesima postoji i njihov realan interes koji niko ne zastupa, a kamoli da brani. Koraća to potresa u temelju. Dodatno zato što otvorenih i jasnih reakcija u javnom prostoru Hrvatske na takve stavove nije bilo u dugom periodu: ni s pozicije hrvatskih vlasti ni s pozicije profesionalnih političara Srba u Hrvatskoj, kojih se ta problematika itekako trebala ticati.

Posebno će biti zatečen otkrivanjem tadašnjeg statusa SKD “Prosvjeta” i upoznavanjem s historijom Društva. Tako će saznati da je časopis *Prosvjeta*, u kojem je zaposlen na uredničkim i lektorskim poslovima, nastavio tradiciju časopisa *Srpska riječ*, formiranog u Otočcu 1943. godine. (Prvi broj izašao je 10. septembra.) Preimenovanje *Srpske riječi* u *Prosvjetu* nije bilo samo formalno, jer je uz prijašnje funkcije postala mjesečnik i organ Srpskog kulturnog društva “Prosvjeta”. Saznaje da je i Društvo promijenilo svoj naziv 1952. godine, jer je izvorni naziv Srpsko kulturno-prosvjetno društvo “Prosvjeta” okrnjen za odrednicu *prosvjetno*. Otkriva također da je kao institucija imala prava za osni-

43 *Sjećanja*, rukopis, str. 68.

vanje biblioteka po Hrvatskoj i da se posebna javna pažnja pridala kad se 4. januara 1948. otvorila Centralna biblioteka SKD "Prosvjeta" s fondom od 40.000 svezaka. Svetozar Zec, sekretar Društva, na velikoj će proslavi 25. godišnjice Društva 1969. godine reći o sudbini Centralne biblioteke: "Neshvatljivom odlukom Izvršnog odbora SKD 'Prosvjeta' Centralna biblioteka rasformirana je 1953. godine, a njen bogati knjižni fond predan Muzeju Srba u Hrvatskoj, Sveučilišnoj knjižnici i Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu."⁴⁴

Slično se dogodilo i s Muzejom Srba u Hrvatskoj. Svetozar Zec će o postepenom iščeznuću Muzeja Srba u Hrvatskoj izvijestiti 1969. na svečanoj proslavi Društva:

Odmah nakon oslobođenja, inicijativom Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj i Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta" osnovan je 1946. godine Muzej Srba u Hrvatskoj kao odjel Muzeja za umjetnost i obrt i bio najmlađa ustanova u Zagrebu. Osnovni spomenički fond, odnosno zbirke Muzeja Srba u Hrvatskoj sačinjavali su predmeti koji su, na osnovu sporazuma između Srpske pravoslavne crkve i Glavnog odbora Srba u Hrvatskoj dati za Muzej, sa tim da je Crkva zadržala pravo vlasništva nad eksponatima koji njoj pripadaju.⁴⁵

Posebna zahvalnost data je prof. dr. Vladimiru Tkalčiću, koji je kao direktor Muzeja za umjetnost i obrt svojim hrabrim zalaganjem početkom rata uspio da spasi veliko kulturno blago u vlasništvu Srpske pravoslavne crkve.

Utvrдио je i kako je došlo do nestanka imena pa onda i definitivnog prestanka rada Srpskog pjevačkog društva "Obilić", koje je osnovano u Glini 20. oktobra 1944. godine. Zec će kratko i precizno opisati taj proces: "Godine 1949. SPD 'Obilić' i HPD 'Vatroslav Lisinski' spojili su se u novo pjevačko društvo 'Bratstvo i jedinstvo', koje je poslije nekoliko godina prestalo da radi."⁴⁶

I nadalje s velikim interesom prati i rad Korčulanske ljetne škole i njihovo glasilo *Praxis*, koje se kontinuirano zalagalo za dosljedno kritičko promišljanje društvene zbilje, onog što nazivamo stvarnošću. U mnogo čemu dijeli njihove stavove, kao i brojni članovi rukovodstva Prosvjete, smatrajući da kritičko promišljanje društvene prakse otvara prostor za razbijanje tadašnje okoštale,

44 *Vjetrom vijani*, str. 26.

45 o. c., str. 37.

46 o. c., str. 40.

visoko birokratizirane strukture moći koja sputava ostvarivanje elementarnih prava na slobodno artikuliranje individualnih i kolektivnih subjektiviteta, odnosno priječi da se čuje i glas drugog, a ne samo glas nosilaca političke moći. Osobito će ga intrigirati proces političke osude internacionalno usmjerenog časopisa (te kasnije sudsko dokidanje tog glasila) i filozofa koji su ga vodili: Gaje Petrovića, Milana Kangrge, Mihaila Đurića, Danila Pejovića, Rudija Supleka i drugih. Dubinske kontradikcije političkog sistema u njezinoj realizaciji bivale su sve jasnije i prepoznatljivije. A bio je duboko svjestan da s nosiocima te prakse treba biti maksimalno oprezan, jer se u to osvjedočio za svoga života i rada u Karlovcu. Ali osjećaj nemoći da se javno protestira protiv pojava koje je smatrao neprihvatljivim prevladavao je kad je odlučivao da javno govori o statusu kulture Srba u Hrvatskoj.

Iako je zazirao od politike i političara pa je izbjegavao da javno reagira na eminentno politička događanja, ipak je u dvije situacije javno nastupio u vezi s političkim događajima u Hrvatskoj. Prva situacija je bila kad je u Društvu dosljedno zastupao stajalište da je u političkom skandalu, "slučaju" Žanko, neprihvatljivo da političke strukture u Hrvatskoj traže od Društva da osudi političke stavove Miloša Žanka samo zato što je rukovodstvo CK Hrvatske njegova stajališta polemički kritiziralo. U *Sjećanjima* će taj svoj javni nastup opisati ovako:

Godina 1970. donosi dva politička događaja koji su me prisilili da reagujem, jer sam procijenio da stvar ne mogu prepustiti poltronima i nezalicama. Prvi događaj bila je politička likvidacija Miloša Žanka. U CK Hrvatske neki ljudi su mislili da su Srbi dužni da osude Žanka. Takav stav su sugerisali i SKD Prosvjeti... Mislio sam da se ne može ćutati, a kamoli pristati na provokaciju. Rekao sam da je hrvatska politika riješila da osudi Žanka, ona je to učinila iz uvjerenja da je to hrvatski nacionalni interes, jer svoga interesa nemamo. Kratko sam rekao: osuda Žanka hrvatska je politička odluka, to ne može biti i stvar srpske političke volje. Mi ne možemo Žanka odbraniti, ali nećemo da ga osudimo. (...) Mislim da je ta moja izjava bila označena kao nacionalistički gest. Ima tu neko ko pruža otpor hrvatskoj partijskoj politici... Ali još nije bilo vidljivih znakova da sam sumnjiv.⁴⁷

47 *Sjećanja*, rukopis, str. 70.

Druga situacija je bila daleko provokativnija, jer se uključio u osporavanje političkih stavova visoko pozicioniranog političara u državi: radi se o objavljivanju polemičke reakcije na istup Krste Crvenkovskog, državnog i republičkog funkcionera, koji je u Zagrebu na javnoj tribini uspoređivao položaj Albanaca i Turaka u Makedoniji i Srba u Hrvatskoj pa je zastupao stajalište da oni ne smiju biti protiv državnosti Makedonije, odnosno Hrvatske, jer to neće biti dobro za njihov budući položaj. Budući da danima nije bilo reakcija na istup Crvenkovskog, rukovodstvo Prosvjete je tražilo od republičkih institucija da se objasni kako je došlo do pozivanja Crvenkovskog (govorio 25. novembra 1970. na tribini Politički dijalozi) i tko ga je pozvao te tko će odgovarati za nastalu političku štetu. Najavljivali su da će ići u javnost sa svojim polemičkim mišljenjem. Reakcija vlasti je bila vrlo brza: tražili su da se ništa ne objavljuje. Budući da rukovodstvo Društva nije htjelo da se povinuje, organiziran je i sastanak s rukovodećim ljudima SR Hrvatske. Nakon ogromnog pritiska s pozicije vrhunske vlasti u Hrvatskoj, dopis neslaganja sa iznijetim stavovima Crvenkovskog potpisat će samo dr. Nikola Rapajić i dr. Stanko Korać. Njihov polemički tekst pod naslovom "Stavovi Krste Crvenkovskog o državi i samoupravnom društvu" bit će objavljen u časopisu *Prosvjeta* za januar 1971. godine. Korać je autor teksta. Polemičari svoje neslaganje temelje na ocjeni stavova Krste Crvenkovskog. Nakon uvodnog podsjećanja na Deklaraciju Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a u maju 1944. godine i Deklaraciju Narodne vlade Hrvatske koja je bila formirana u Splitu 14. maja 1945. u vezi sa statusom Srba u Hrvatskoj:

Ova dva dokumenta: Deklaraciju ZAVNOH-a i Deklaraciju Narodne vlade Hrvatske, Srbi u Hrvatskoj priznaju, a nikad neće priznati rješenja koja bi došla u obliku prijetnje ili u obliku ultimatumu. Ne možemo se oteti utisku da takav stav Krste Crvenkovskog nije ništa drugo nego unitarističko-etaristički koncept na republičkom nivou. Mi smo protiv svakog unitarizma, pa i republičkog i opštinskog. Ko danas maše unitarističkom zastavom u ime nacionalne državnosti višenacionalnih republika taj stavlja u neravnopravan položaj one narode koji su brojem manji u pojedinim našim republikama.⁴⁸

Ovaj će ga ekskurs u javni politički diskurs onog vremena kasnije stajati skupo: stigmatizmom i izolacionizmom – bit će označen kao srpski nacionalist.

48 *Sjećanja*, rukopis, str. 74.

Časopis *Prosvjeta* uređivao je već nakon prvih nekoliko brojeva samostalno imajući punu podršku sekretara Društva i dotadašnjeg urednika Svetozara Zeca, a osim uredničkih zadataka svaki broj je i lektorirao. Lektorski zahvati bili su minimalni. "Sveo" ih je na ispravljanje elementarnih pogrešaka (od tzv. tipfelera, pravopisnih, interpunkcijskih te rijetko korištenih stilističkih i stilskih oblika itd.): budno je pazio da svojim intervencijama ne mijenja jezični koncept originala, dakle nastojao je da sačuva osobitost autorskog jezika/govora i da na taj način demonstrativno pokazuje da podržava pravo svakog autora da piše kako piše ukoliko se pridržava uzusa standardnog hrvatsko-srpskog/srpsko-hrvatskog književnog jezika i pravopisa. Takvim svojim angažmanom demonstrirao je implicitnu polemiku s tadašnjom sve agresivnijom lektorskom praksom u hrvatskim medijima i nalogodavcima te prakse, u kojoj se svim raspoloživim sredstvima trudilo javni jezični komunikacijski prostor naglašeno ujednačavati s pozicije afirmiranja distinktivnih oblika hrvatske jezične i kulturne tradicije u odnosu na službeni hrvatsko-srpski/srpsko-hrvatski književni jezični standard i pravopis.

Dolazak u IP "Prosvjeta" i postepeno uključivanje u rad SKD "Prosvjeta" otvara tako s vremenom Koraću široko polje djelovanja: obje će institucije dobiti agilnog i verificiranog književnog historičara koji ima nesputan pristup najuglednijim znanstvenim udruženjima i književnim publikacijama u Hrvatskoj (*Radovi JAZU, Matica hrvatska, Republika, Umjetnost riječi, Telegram, Svjetlo, Kritika* itd.) te, ubrzo će se pokazati, poduzetnog i uspješnog animatora proučavanja kulture i književnosti Srba u Hrvatskoj. Začudujuće brzo uspijeva uključiti veći broj relevantnih proučavalaca te gađe u projekte od vitalnog interesa za afirmaciju *Prosvjete* kao časopisa i SKD "Prosvjeta" kao društva te pokrenuti proces revitalizacije naučnog interesa stručnjaka za proučavanje kulture Srba u Hrvatskoj.

Što je osvještenije i jasnije stjecao cjelovitiji i potpuniji uvid u zapostavljenost proučavanja kulture i književnosti Srba u Hrvatskoj na svim nivoima, Korać sve intenzivnije propituje i svoju dotadašnju naučnu orijentaciju, koja se gotovo isključivo iscrpljivala u proučavanju sadržaja hrvatske književnosti, pa otad proživljava kompleksan i u mnogo čemu stresan proces uspostavljanja novog primarnog područja naučnog i stručnog bavljenja. Postepeno odustaje od sistematskog studija hrvatske književnosti i usmjerava se na studij srpskih književnika. S velikih sintetičkih monografija orijentira se, dakle, na studij autor-skih opusa, prvenstveno romanesknih, nastavljajući otprije uspostavljen interes.

Uz to, intenzivira se interes za proučavanjem cjelokupnog književnog rada Srba u Hrvatskoj, koji će na kraju dugogodišnjeg rada rezultirati objavljivanjem prve sistematske knjige tog sadržaja, *Pregled književnog rada Srba u Hrvatskoj* (1987).

Kao urednik u IP "Prosvjeta", kao urednik u časopisu *Prosvjeta* te kao urednik *Spomenice*⁴⁹, s vremenom, tokom 1970. i prve polovine 1971. godine, aktivira se i kao društveno angažiran intelektualac, pogotovo nakon što postaje članom Izvršnog odbora SKD "Prosvjeta". U brojnim će prilikama, osobito u izlaganjima i tribinama pododborâ "Prosvjete", zastupati stajališta o brojnim temama koja su bila sagledavana iz njegove perspektive mimo dominirajućeg javnog diskursa u Hrvatskoj, a u skladu sa stavovima Glavnog odbora SKD "Prosvjeta". Učestvovat će u procesima sve ubrzanijeg formiranja pododborâ SKD "Prosvjeta" i držati izlaganja o aktualnim temama, prije svega o statusu hrvatskog ili srpskog književnog jezika u Hrvatskoj nakon objavljivanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog jezika te Predloga za razmišljanje*. A vremena su turbulentna, jer se sve snažnije razbuktavala javna rasprava o novom planu i programu za osnovne i srednje škole. Uskoro će se otvoriti i javna rasprava o amandmanima na savezni ustav. Našao se tako u radnoj i kulturnoj organizaciji koja je sve jasnije htjela da artikulira status kulture Srba u Hrvatskoj i da potvrdi svoj javno verificirani položaj jedine srpske kulturne institucije u Hrvatskoj koja, ma koliko da pozicija nije bila udobna, dijalogizira sa svima zainteresiranim za rješavanje aporija koje su se nametale iz dana u dan sve snažnije.

/ Izvori i korištena literatura

Izvori:

- Hrvatski državni arhiv, Zagreb
- Državni arhiv Karlovac, fond Pedagoška akademija
- Arhiv Srba u Hrvatskoj, Zagreb
- Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Arhiv SKD "Prosvjeta", Zagreb
- Arhiv Izdavačkog poduzeća "Prosvjeta", Zagreb

- Arhiv Matice hrvatske, Zagreb
- Arhiv JAZU/HAZU, Zagreb
- Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb
- Korać, Stanko: *Sjećanja čovjeka bez domovine* (rukopis)
- *Enciklopedija srpskog naroda*. Zavod za udžbenike, Beograd, 2008.

49 Zbornik radova o SKD "Prosvjeta" pod naslovom *Vjetrom vijani*, kojim se obilježavalo 25 godina od osnivanja Društva 1944. godine.

Literatura:

Čučković, Milan: *Gimnazija ratu usprkos. Memoarsko-dokumentarno i kritičko kazivanje o Prvoj partizanskoj gimnaziji*. Croatia-projekt, Zagreb, 1999., 418 str.

Glina 1941. *Tragedije i traume u pamćenju i zaboravu. Zbornik znanstvenih radova s međunarodnim sudjelovanjem*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Hrvatski državni arhiv u Zagrebu / Srpsko narodno vijeće u Zagrebu, Zagreb, 2022.

Grčević, Franjo: *Srpske teme. Komparativna stika srodnih književnosti*. SKD "Prosvjeta", Zagreb, 2005.

Hrvatska književna enciklopedija. 2. tom, Gl-Ma, Zagreb leksikon. LEKS, Zagreb

Hrvatski leksikon. I. svezak, A—K, Zagreb, 1996.

Korać, Stanko: *Sjećanja čovjeka bez domovine*. Ljetopis SKD Prosvjeta, Prosvjeta, Zagreb, 2014.

Marinković, Dušan: "Prešućivani i napadani Stanko Korać". U: *Ljetopis SKD "Prosvjeta"*, sv. 7, 2002., str. 247—270.

Marinković, Dušan: "Stanko Korać – aporije jedne naučne biografije". *LMS*, god. 181, knj. 476, sv. 1—2, jul — august, 2005., str. 141—167.

Plevnik, Danko: *Ljudi Karlovca*. RTG, Zagreb, listopad, 1999.

Prosvjeta. Tematski broj neizdate *Srpske riječi* iz 1971. godine, br. 145, Zagreb, oktobar 2018.

Radojčić, Jovan S.: *Biografije. Srbi zapadno od Dunava i Drine*. Prometej, Novi Sad, II. sv.

Vjetrom vijani. Spomenica kulturnog društva "Prosvjeta". Prosvjeta, Zagreb, 1971.

DUŠAN MARINKOVIĆ

Self-searching of Stanko Korać – A Paradigmatic Story or a Resistance to Institutional Assimilation

In this article, the author presents a biography of Dr Stanko Korać – from his early days to his employment in Serb Cultural Society "Prosvjeta" in Zagreb in 1969. Before arriving to the Society, Korać achieved a respectable reputation as literary historian and theoretician, professor and director of the Education Sciences Academy in Karlovac, as well as author of articles published by several academic and professional institutions in Croatia and Serbia. In "Prosvjeta" he will become an editor of its Publishing House, as well as of magazine

“Prosvjeta”. He published edited volumes as well as Prosvjeta's Yearbook (Ljetopis), publications whose focus was on research and public presentation of literature and culture of Serbs in Croatia. Subsequently, he gradually reduced his interest in other Croatian literature and focused almost entirely on literary works written by Serbs in Croatia. He takes as his main objective to publish his research results in academic and professional publications. In turbulent times of “Maspok”, he was a staunch defender of SCS “Prosvjeta”, as the only existent cultural institution of Serbs in Croatia. When he started warning that institutions of the Republic neglected the need for Serbs in Croatia to develop its own institutions in order to develop modern cultural consciousness, he was met with resistance to this idea. Korać was born in 1929 in Čemernica near Vrginmost in Banija, Croatia. He was orphaned in 1943, during the war. He graduated Yugoslav languages and literature as well as Russian language and literature at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, where he also obtained his PhD on Croatian Novels in Modernism. He authored ten books, of which the most significant is *A Review of Literary Works by Serbs in Croatia*. Being Secretary to the newly re-established Prosvjeta in 1991, he left Zagreb during the conflict and died in Belgrade in 1994.

KEYWORDS: *Biography, Stanko Korać, Serb Cultural Society Prosvjeta, Serbs in Croatia, History of Literature, Culture, Multiculturalism*